

Honing oogsten
Spuitschade

Wolbijen
Interview met Toon Brekelmans

Bijenteelt in Noorwegen
Koningslinde

*bijen*houden

juli/augustus
2008

Nederlandse Bijenhouders Vereniging

Bijensterfte, je zou er nu eigenlijk niets van willen horen: we oogsten volle bakken geurige lindehoning, en het aantal volken is sinds het voorjaar vaak weer verdrievoudigd. De vitaliteit rijst de pan uit! Maar we moeten niet vergeten dat dit straks weer kan omslaan. Het is dan ook belangrijk dat er veel aandacht besteed wordt aan de bijensterfte en vooral aan het onderzoek ernaar. Soms zijn het sensatieberichten op plaatselijke TV-zenders en in wijkkrantjes, maar vaak ook wordt nuchtere informatie gegeven; zo ook laatst weer met lunchtijd op de BBC-radio. Toch blijkt het bij het grote publiek maar zeer langzaam door te sijpelen, dat bijen een belangrijke schakel in de voedselketen zijn.

Daarom is het een goede zaak, dat de NBV bij monde van Jan Dommerholt op 11 juni in de Tweede Kamer 'ons' verhaal heeft gedaan. In dit nummer een uitgebreid verslag.

Astrid Schoots

Inhoud

Bijenproducten <i>Dr. Gerhard Liebig</i>
Honing pas oogsten als hij rijp is!
Imkerervaringen <i>Frans Gielen</i>
Juli is de bijenmaand voor een nieuwe start
Boekbespreking <i>Onno Bakker</i>
Nieuwe blik op een oude bekende
De Lezer schrijft <i>Peter Elshout</i>
Bijen met stip
Bijengezondheid <i>Henk van der Scheer</i>
Spuitschade door glyfosaat?
Solitaire bijen <i>Pieter Breugel</i>
Wolbijen zijn katoenplukkers
Van imker tot imker <i>Ko Zoet</i>
Cursief <i>Rik Oldeven</i>
Apipedia
Interview <i>Ton Thissen</i>
Toon Brekelmans: professor en imker
Uit de imkergemeenschap
Koninginnenteelt <i>Gosse van der Velde</i>
Verslag van het Buckfastbevruchtigingsstation Ameland
Verslag van het Buckfastteeltstation Ameland 2007
Prakkiseren en praktiseren <i>Ton Thissen</i>
Uit de imkergemeenschap
Jubilarissen Sevenum <i>Sjaak Buijssen</i>
Cursus gecertificeerd bestuivingsimker
Aanmelding Opleiding Leraar Bijenteelt-A
Buitenland <i>T. Langerak</i>
Er is bijenteelt in Noorwegen!
Buitensnippers <i>Astrid Schoots</i>
Uit de imkergemeenschap
Wethouder plant koningslinde in Zundert
Foto van de maand <i>J. den Baas</i>
Bijschrift <i>Henk Zomerdijk</i>
Blijf positief
NBV Verenigingsnieuws
Vraag en aanbod
Agenda

Jaarkleuren

De jaarkleuren zijn als volgt. De jaren eindigend op
0/5: blauw | 1/6: wit | 2/7: geel | 3/8: rood | 4/9: groen

Colofon

3	Bijenhouden, maandblad voor bijenhouders
	Jaargang 2, nummer 7-8, juli-augustus 2008 ISSN 0926-3357.
5	Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een oplage van 6.300 ex.
6	Hoofdredacteur
	mw. M.L. Boerjan
7	Redactie
	O. Bakker, P. Elshout, M.J. van Iersel, H.A.T. van der Scheer,
8	mw A. Schoots, T. Thissen
	Vaste medewerkers
10	P. van Breugel, F. Gielen, B. Jansen Venneboer,
11	mw. N. de Jong, H. Oude Essink, en K. Zoet
11	Redactie & administratie
12	mw. M.J.E.M. Canters (secretaris), PB 90, 6720 AB Bennekom,
13	t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijenhouders.nl
14	bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. Bijenhouden.
15	Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag bij de redactie
16	Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod' € 10, per 20 woorden, elk extra woord € 0,25. Betaling bij opgave.
17	Alle in Bijenhouden gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.
18	Overname van artikelen en illustraties alleen met voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.
19	Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk acht weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur via e-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's (indien digitaal tenminste 300 dpi op te gebruiken formaat). Afdelingen die een cursus organiseren worden verzocht hierover beknopte informatie aan de redactiesecretaris te sturen.
21	
21	
21	
21	
22	
23	Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen
	Druk Drukkerij Offset Service, Valkenswaard
	Omslagfoto Frans Gielen

Honing pas oogsten als hij rijp is!

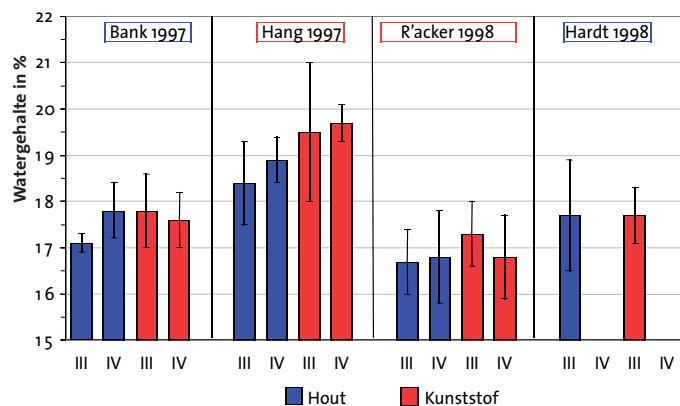
Dr. Gerhard Liebig

Honing met een te hoog vochtgehalte kan gaan gisten en is dan bedorven – daarom schrijft de wetgever voor, hoeveel water er maximaal aanwezig mag zijn in honing die voor de verkoop is bestemd. Maar hoe moeten we honing met het juiste watergehalte oogsten? Dr. Gerhard Liebig bericht over onderzoeksresultaten aan de universiteit van Hohenheim.

De Duitse honingverordening (en de Nederlandse eveneens) staat toe om honing op de markt te brengen met een watergehalte tot 20% (met heidehoning als uitzondering: 22%). Deze grens is echt te hoog. Dat geldt ook voor het door de Duitse imkerbond vastgestelde maximale gehalte van 18% bij het op de markt brengen van de honing in het zogenaamde Einheitsglas (de pot van de Duitse imkerbond). Want ook een watergehalte van net onder de 18% is geen garantie dat de honing niet binnen een jaar tot gisting komt, vooral niet als hij gaat kristalliseren. Daarbij ontmengt de honing zich, het water is dan niet meer gelijk verdeeld. In de waterrijke delen leven de gistcellen op en maken water vrij bij hun stofwisseling, zodat de aanvankelijk beperkte gisting zich over de hele inhoud verspreidt. Dit proces kan voorkomen worden door een koele opslag bij minder dan 10°C. Als er geen koelruimte beschikbaar is, kan men alleen maar met een watergehalte van minder dan 17% zeker van zijn zaak.

Hoe oogst men honing met een laag watergehalte?

Daarover zijn er onder de imkers, maar ook in de vakliteratuur, enkele opvattingen die meer of minder juist zijn. De bewering die het vaakst gedaan wordt is: “verzegelde honing is rijp”. Deze uitspraak leidt er toe, om nog tijdens de dracht volledig verzegelde ramen met honing weg te nemen en om te wisselen voor lege ramen. Maar zelfs de volledige verzegeling van een raat is nog geen garantie dat de honing die erin opgeslagen is ook rijp is. Zolang de dracht nog gaande is, kan ook verzegelde honing een watergehalte hebben van meer dan 20%.

Figuur 1. Het watergehalte van verzegelde bloemenhoning in een vergelijking van kasten van hout en van kunststof die in 1997 en 1998 op een koele (Hang resp. Rohracker) en op een warme (Hang resp. Hardt) standplaats gemaakt werd. Gemiddelde en standaardafwijking van telkens 6 volken. In 1997 kregen alle volken 2 honingkamers (III en IV), in 1998 alleen de volken op de warme standplaats Rohracker. De honing uit de houten kasten was gemiddeld wat droger, maar de verschillen tussen de standplaatsen en de jaren zijn groter.

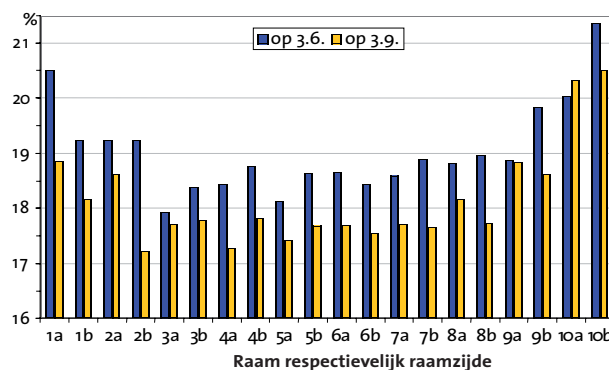
Daarom moet het advies “honing oogsten na de dracht” onverkort ter harte genomen worden. Hoe langer men na het aflopen van de dracht wacht, des te droger wordt de honing. Zelfs verzegelde honing verliest nog water, hoewel duidelijk langzamer dan open honing. Problematisch daarentegen is het advies dat “ramen met honing van een volk bij de oogst voor ten minste twee derde verzegeld moeten zijn”. Want dit recept suggereert dat de verzegelde honing droger is dan de open honing, en zelfs zo droog dat als hij met een half zo grote hoeveelheid open honing wordt gemengd, hij nog steeds van goede kwaliteit zou zijn, zelfs als de open honing nog niet rijp genoeg is. Dit is gewoonweg fout.

Het uitstellen van de oogst

Zodra de dracht voorbij is of voor enkele dagen onderbroken wordt, is open honing droog genoeg. Hij kan dan zelfs droger zijn dan verzegelde honing, wat gemakkelijk te begrijpen is: als er enkele dagen lang geen verse nectar wordt binnen gebracht, blijft onverzegelde honing open en droogt daarom sneller dan de reeds verzegelde honing. Maar ook deze kan binnen een week tot nog 2% water kwijt raken. Daarom is het niet verkeerd de honingoogst voor mogelijk langere tijd uit te stellen. Zeker, men moet daar ook weer niet te lang mee wachten: honing met veel glucose, zoals honing van paardebloemen of koolzaad, heeft de neiging snel te gaan kristalliseren. Zulke honing moet, voordat hij in de raat kristalliseert – en dat wil zeggen indien mogelijk spoedig na het aflopen van de dracht – geoogst en geslingerd worden.

“De honing mag niet spatten”...

...deze aanbeveling is in elk geval juist. Met de stootproef kan alleen maar de rijpheid van de open honing beproefd worden. Als de proef negatief uitvalt (en dat is als er bij stoten enkele druppeltjes honing uit de raat vliegen), dan moet de honingoogst naar een later tijdstip opgeschoven worden – ook als meer dan tweederde van de honing in de honingkamer verzegeld is. In

Figuur 2. Het watergehalte van verzegelde honing in 10 ramen (1-10) resp. 20 raanzijden van een honingkamer bij twee waarnemingen onmiddellijk na het einde van de koolzaaddracht op 3 juni en zes dagen later. Gemiddelden van 12 volken op een bijenstand in 2004. In de kantramen 1 en 10 is de honing duidelijk natter dan in de middenramen 3 – 8.

beginsel moet men ervan uitgaan dat het watergehalte van de verzegelde honing eerder boven de 17% ligt, dan eronder. Daarom moet hij pas geoogst worden, als elke twijfel aan de rijpheid uitgesloten kan worden.

Uit het jongste onderzoek blijkt dat het mogelijk is honing in een ruimte met klimaatcontrole vóór het slingeren nog verder in te dikken. Daar is eigenlijk alleen een vochtvretter voor nodig. Die moet dan wel op de grootte van de ruimte afgestemd zijn. Bij een constante werking zou die de relatieve luchtvochtigheid onder de 30% moeten brengen en houden zonder dat de temperatuur in die ruimte boven de temperatuur van de bijenwoning komt. Desondanks blijft het uitgangspunt “alleen rijpe honing oogsten” geldig.

Is honing onder folie vochtiger?

Er wordt beweerd dat de imker invloed kan uitoefenen op het watergehalte van de honing door de manier waarop hij zijn bijenvolken behandelt. Zo zouden volken die eng zitten een drogere honing produceren dan volken die veel ruimte hebben. Deze bewering klinkt wel logisch maar uit verschillende onderzoeken blijkt die niet houdbaar.

Datzelfde geldt voor het afdekken van de honingkamer met folie in plaats van een dekplank. Folie voorkomt dat de bijen de dekplank vastbouwen, maar zou volgens een wijdverbreide opvatting voor een vochtiger honing zorgen. Men wordt in deze mening gesterkt door de waarneming van condens onder het folie, condens die er uiteraard niet is als er geen folie is. Bij een vergelijking bleek de honing in volken met folie in allebei de honingkamers 0,2% droger te zijn dan in volken zonder folie erop. Ook al is dit verschil statistisch niet significant, men kan toch concluderen dat het opleggen van folie niet voor vochtiger honing zorgt! Het tegendeel is eerder het geval, wat ook logisch te verklaren is uit de enigszins betere isolatie. Maar daar staat weer tegenover dat bijenvolken in goed geïsoleerde kunststofkasten geen drogere honing produceren dan bijen die in houten kasten gehouden worden (tabel 1). Een mogelijke verklaring daarvoor is: bij het indikken van de honing komt water vrij dat moeilijker uit goed geïsoleerde kunststofkasten te verwijderen is dan uit slecht geïsoleerde houten kasten.

De kantramen zijn het natst

In een honingkamer heeft de plaats van de raat een grote invloed op het watergehalte van de honing. Honing in kantramen is bijna altijd het natst (tabel 2). Deze vaststelling geldt zowel voor houten als voor kunststof kasten. Er zijn drie redenen waarom dat zo is:

1. De kantramen zijn vanwege hun positie veel meer blootgesteld aan het buitenklimaat dan de binnenste ramen.
2. Gewoonlijk zit er geen broed onder de kantramen, zodat in de straten tussen die ramen een ander klimaat heerst dan in of boven het broednest.
3. De kantramen worden door het volk als laatste gevuld. Daardoor zit er de meest verse honing in die de minste tijd heeft gehad om te drogen. Ook worden ze het laatst verzegeld.

Deze derde reden verklaart ook waarom honing van volken met twee of drie honingkamers in de bovenste kamer altijd wat vochtiger is dan in de kamers daaronder. Dit is ook een gevolg van de afstand tot het broednest. Het watergehalte van de honing laat zich zeker niet beïnvloeden door ramen met broed

in de honingkamer te hangen. Men oogst ook geen drogere honing als men geen moerrooster gebruikt en er daardoor broed aangezet wordt in de honingkamers.

Geduld helpt

Een in meerdere opzichten opvallend resultaat leverden verschillende proeven waarbij men aan het einde van de dracht de al verzegelde honing in de honingkamer helemaal of voor de helft met een ontzegelvork ontzegelde en weer op het volk zette. De volken werden zo gedwongen de honing die uit de geopende cellen liep nog een keer te bewerken wat, zo was de veronderstelling, tot een meetbare vermindering van het watergehalte zou moeten leiden. Van elk raam werd zowel bij de ontzegeling als zes dagen later bij de tweede oogst aan beide kanten het watergehalte van de verzegelde honing gemeten. Gemiddeld was de verzegelde honing na het ontzegelen en weer opnieuw bewerken en verzegelen 0,7% droger. Maar dit verlies aan water werd ook gemeten bij de onbehandelde controlevolken. Dat betekent dat afwachten de eenvoudigste methode is om droge, resp. drogere honing te krijgen. Hoeveel water de honing kwijtraakt na afloop van de dracht is niet te zeggen. Behalve kleine hoeveelheden honing die nog binnen kunnen komen, speelt vooral het weer tijdens en na de dracht een rol. Zo werd de droogste bloemenhoning sinds het begin van de waarnemingen vanaf 1989 in 2007 geoogst, toen het watergehalte van de onwaarschijnlijk vroeg namelijk al in mei, geoogste honing bij veel volken onder de 16% lag. Dat kwam door het weer, wat tijdens de dracht in april steeds warm en droog was. Ten gevolge hiervan werd er een heel droge nectar binnengehaald.

Wat is er verder nog van belang?

Verdere resultaten van het omvangrijke onderzoek naar het watergehalte van honing zijn:

- Het maakt niet uit of volken in een kast zitten met een open of met een gesloten bodem.
- Volken die in de schaduw staan produceren gewoonlijk een drogere honing dan volken die in de zon staan. Misschien wordt er, vanwege het in de volle zon staan, meer water om te koelen naar de honingkamer gebracht. Dat zou eventueel met een beter isolerende afdekking van de kasten voorkomen kunnen worden.
- Er is een positieve samenhang tussen het gewicht van de raat en de hoeveelheid water in de honing: hoe zwaarder de raat, hoe meer water in de honing. Ter controle van deze uitkomst werd het watergehalte van de honing van volken die honingkamers hadden met acht spekramen, vergeleken met die van volken met tien Zanderramen (Zanderwabe = 44 x 22 cm, Spaarkast-raam 34 x 22). Deze proef liet een zelfde resultaat zien. Daarom is het gebruik van spekraten in de honingkamer af te raden.
- Hoe zwaarder resp. voller de honingkamer, des te groter de hoeveelheid verzegelde honing en des te lager het watergehalte. Dit elk jaar weer vastgestelde resultaat geeft de meeste kopzorgen omdat het de overheersende mening weerspreekt: algemeen wordt een te hoog watergehalte toegeschreven aan een zeer goede bloemenhoningdracht.

Oorspronkelijk artikel: Nur reifen Honig ernten! door Dr. Gerhard Liebig, immelib@uni-hohenheim.de. Deutsches Bienenjournal 3/2008 p. 6. Vertaald door M.J. van Iersel.

Imkerervaringen

Frans Gielen

Jaap Smit

Juli is de bijenmaand voor een nieuwe start

Juli is de start van het nieuwe bijenjaar met in een normaal jaar in 30 tot 50% van de volken een nieuwe koningin. In deze maand hebben we al een redelijke indruk van haar prestaties en wat voor gevolgen dat heeft voor het gemoed van het volk dat ze bestiert. Afhankelijk van deze indrukken zullen we haar vertroetelen of haar binnenkort eens liefkozend iets te hard tussen onze duim en wijsvinger houden. Dat woord 'liefkozend' komt dichtbij zoiets als bijeneuthanasie. Als een koningin door haar genen bepaald niet erg wordt gewaardeerd door het volk, waar ze zelf een onderdaan van is, dan moet het een ware martelgang voor haar zijn om haar rol in het volk te kunnen blijven vervullen. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt steeds weer dat niets in levende wezens gebeurt zonder dat er een controlerend en bijsturend systeem is. De koningin en het volk moeten dan ook merken dat er iets niet goed gaat. Voor het meest duidelijke gevolg in een bijenvolk hebben wij imkers de uitdrukking 'stillemoerwisseling', maar je zou dat net zo goed 'paleisrevolutie' kunnen noemen. In het verleden werd het ons nog wel eens vergeven als we zwakke volken aanhielden. Tegenwoordig met alle aanslagen op onze volken door onder andere de varroa leidt zulk 'mededogen' van imkers alleen maar tot teleurstellingen. Het kan niet vaak genoeg gezegd worden dat het imkeren met sterke en gezonde volken alle mogelijke belanghebbende partijen voordeel zal doen. Alle wetenschappelijk onderzoek wijst in die richting. Allereerst hebben wijzelf als imkers dan minder te maken met teleurstellingen zoals bij voorbeeld dode of zwakke volken of allerlei onvoorspelbaar gedrag van onze volken. We moeten niet vergeten dat onze bijen niet alleen op de wereld zijn en daarom ziektes of parasieten kunnen overbrengen op andere, zelfs sterke volken. Ten slotte wil ik er nog op wijzen dat

wij imkers, ondanks alle goede zorgen, soms volken zien achteruit gaan en wegwijnen. Vandaar mijn keuze voor het woord 'bijeneuthanasie' als een middel om het volk voor dit soort ellende te sparen.

Een nieuwe koningin is altijd goed voor verrassingen

Ik ben elk jaar weer verbaasd hoe verschillend nieuwe koninginnen kunnen zijn, zelfs als ze allemaal uit eitjes van hetzelfde volk geboren zijn. Er zijn koninginnen die eitjes leggen, waaruit prachtige aaneengesloten velden van gesloten broed voortkomen. Soms is de broedbezetting van raten zodanig dat de bolvorm van het broednest er niet meer van af te zien is. Met een warm hart schrijven wij imkers dan zoiets als 'hele planken broed' in het vrije tekstgedeelte van onze kastkaart. We zien echter ook geregeld nieuwe koninginnen veel en aaneengesloten eitjes leggen, maar een goede week later vertoont het gesloten broed veel open cellen. In sommige gevallen kan het percentage lege cellen tussen het gesloten broed wel de 50% benaderen.. Hier is maar één oplossing: tijdig vervangen van

de koningin. Voor een dergelijke vervanging heb ik dan altijd mijn oude koninginnen in de vegers nog beschikbaar. Deze vegers zijn in juli als het goed is al weer uitgegroeid tot grote volken, ondanks het regelmatig wegnemen van gesloten broed om de drachtvolken die naar de linden gingen te versterken. De vervanging van de niet goed functionerende jonge koningin is simpel: Opzoeken, liefkozend tussen duim en wijsvinger nemen, krant op het volk, en de veger er bovenop zetten. Ik doe dit altijd wanneer alle bijen binnen zijn. Voor deze imkeractie is het handig om de vegers op verschillende, voldoende veraf gelegen standen verspreid te hebben staan. Als dat niet mogelijk is dan kun je voor dit doel altijd samenwerken met andere imkers, die hun volken en jouw vegers op een andere stand hebben staan. Je hebt dan geen probleem met afvliegen. Dit soort samenwerking tussen imkers onderling helpt ons ook nog op een andere manier, want als je erin gelooft kan 1 + 1 meer dan 2 zijn!.

Stuur uw reacties naar efietsgielen@planet.nl

Boekbespreking

Phänomen Honigbiene

Nieuwe blik op een oude bekende

Onno Bakker

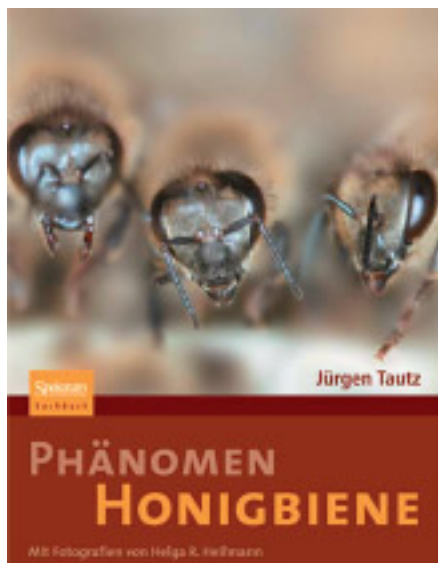
Phänomen Honigbiene - Jürgen Tautz

Foto's: Helga R. Heilmann

Elsevier/Spektrum-Akademischer Verlag, München

ISBN-13: 9783827418456, prijs € 24,95.

Recent verscheen het boek 'Phänomen

Honingbiene' van de bekende Würzburgse hoogleraar Jürgen Tautz. De titel zegt het al, het bijenvolk is een fenomeen. Maar ook een fenomeen dat in al haar aspecten nog lang niet voldoende is bestudeerd. Wat we dachten te weten is misschien in het licht van de laatste onderzoeksresultaten toch een beetje anders. Al lezend in de tien hoofdstukken die het boek rijk is kom je zelf ook tot deze conclusie.

De imme

Gelijk in de inleiding van dit prachtige boek valt het woord superorganisme, met daarbij de naam van Mehring. Ook Tautz beschouwt -zoals eerder al geopperd door Mehring, Gerstung en Steiner (zie BIJEN 02/04, 04/04 en 12/04)- de raat als integraal orgaan van het lichaam dat de imme is. Tautz gaat zelfs een vergelijking met een zoogdier niet uit de weg.

In andere hoofdstukken van het boek

wordt de lezer door Tautz onder andere op de hoogte gebracht van de laatste stand van zaken op het gebied van de interactie tussen de bij en haar omgeving, de onderlinge (familie)relaties in het volk, het voedersap, de raatbouw en de warmtehuishouding.

Foto's

Naast de uitstekend leesbare (Duitse) tekst staat het boek vol met prachtige fotos van Helga Heilmann. Als extra 'bonus' is er een website gemaakt bij het boek (www.beegroup.de) waar alle (populair) wetenschappelijke achtergrondliteratuur te vinden is.

Kortom, een echte aanrader.

De lezer schrijft

Bijen met stip

Het gaat hier niet om een nieuw ras of een nieuwe kweekvorm, maar om een waarneming door dhr. P. Paardekooper uit Arnhem. Geheel verwonderd zag hij in een van zijn volken meerdere bijen rondlopen met een witte stip op het borststuk. Niet een van zijn wit gemerkte koninginnen, maar darren met een wit gemerkt borststuk. Een verwarrende aanblik omdat hij ijverig op zoek was naar de koningin van het betreffende volk. Aan de redactie de vraag wat hier aan de hand is.

Er zijn meerdere mogelijkheden:

1. Hij heeft een collega-imker die ijverig op darren het merken van koninginnen aan het oefenen is. Omdat darren bij ieder volk vrijuit binnen mogen, zijn een aantal van deze darren in het betreffende volk beland.
2. Of hij heeft een collega-imker die met hem samenwerkt en hem een poets heeft willen bakken door een aantal dar-

ren te merken (een veelgebruikte grap tijdens een bijenteeltcursus).

3. Of het is een speling van de natuur, die veroorzaakt wordt doordat een restje van het spinsel rond de strekmade of pop van de darren-in- wording op het borststuk van deze darren bij het uitlopen achterblijft. Dit verschijnsel is wel vaker te zien, maar dan niet op het borststuk maar op beide ogen van de darren. Het lijkt dan net of de pas uitgelopen darren een witte bril dragen. De vliesdunne restjes van de pophuid belemmeren deze darren het vermogen om te zien en ze doen dan ook

verwoede pogingen deze resten van de 'nageboorte' kwijt te raken.

De laatste optie lijkt mij het meest voor de hand liggend. Helaas is dit op de door dhr. Paardekooper gemaakte foto niet goed te zien. Of is het tóch een grap van een collega-imker? Dan heeft deze vast de grootste lol bij het lezen van dit artikel!

Peter Elshout

Rectificatie

In Bijenhouden juni 2008 pag. 2, staat in de inhoudsopgave een fout.

Er staat: Bijschrift - Jack van der Dussen - 20: Mijn laatste column als bestuurslid

Hier zou moeten staan:

Bijschrift - Marcel Simon - 20: Na regen komt zonneschijn.

Met excuses aan Marcel.

Spuitschade door glyfosaat?

Henk van der Scheer

Eind januari 2008 kreeg de redactie een schrijven van een verontruste, boze imker uit de omgeving van Arnhem. Meer dan de helft van zijn 50 mooie volken en volkes, verspreid over meerdere standen, waren dood. Enkele kleine volken waren weliswaar dood door zijn eigen schuld (te weinig voer), maar de rest was vergiftigd door glyfosaat. Dat wist hij zeker.

Een gemeentebtenaar had hem nog diezelfde middag bericht dat er in oktober/november 2007 op grasranden en stoepen was gespoten met dat middel dat als werkzame stof zit in o.a. Roundup, een onkruidbestrijdingsmiddel. De ambtenaar had tegen de betreffende imker gezegd dat er met een 'veilig' middel was gespoten. De imker is het hier helemaal niet mee eens en verzoekt de redactie aandacht te besteden aan glyfosaat. Bij deze.

Bovendien wil ik er op wijzen dat een imker ten allen tijden de AID in moet schakelen bij een verdenking van bijensterfte door bestrijdingsmiddelen. Dat heeft deze imker verzuimd.

Metten is weten

Nu wil het geval, dat er in de loop der jaren bij de AID en de imkerorganisaties vele meldingen zijn gedaan over spuitschade door diverse bestrijdingsmiddelen, maar nog nooit één waarbij de verdenking viel op glyfosaat. Bijna altijd ging het om insecticiden. Alleen in 1990 meldden

drie imkers spuitschade en verdachten het herbicide MCPA, dat toen gebruikt was door waterschappen. In proeven bleek echter dat het middel pas in hoge doseringen toxisch is voor bijen en dat bijen die bespoten zijn met het sterk geurende MCPA, niet worden doodgestoken door de wachtbijen op de vliegplank.

Helaas is, voor zover bekend bij de redactie, door de Arnhemse imker geen deskundige ingeschakeld, c.q. de schade gemeld bij de AID, de imkervereniging of bij Bijen@wur (voorheen PPO-Bijen). Daardoor blijft de gedupeerde imker met lege handen staan en weet ik niet waarvoor ik u eigenlijk moet waarschuwen. Ik kan u alleen maar raad geven. Meld elk verdacht geval van spuitschade bij de AID (zie de adressen op de achterkant van dit blad) en/of bij de vereniging en zend ook de onderzoekers van bijen@wur een monster dode bijen voor diagnose van de doodsoorzaak. Er zou best nog eens een ziekte in het spel kunnen zijn.

Registratie/toelating

Over de giftigheid (toxiciteit) van glyfosaat wordt verschillend gedacht en natuurlijk zijn er ook alternatieven voorhanden om grasranden en stoepen te behandelen, maar elk heeft zo zijn voor- en nadelen. Bij de keuze wordt veelal gelet op effectiviteit en kosten en in de afgelopen jaren ook op milieuvriendelijkheid. In Nederland is de beoordeling van de risico's en de toelating van bestrijdingsmiddelen opgedragen aan het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (CTGB) te Wageningen. Daarbij worden de Europese richtlijnen in acht genomen. Mocht iemand het met een beoordeling niet eens zijn, dan kan er bezwaar worden aangetekend. Over elk toegelaten middel is op de site van het CTGB (www.ctb.agro.nl/) veel informatie te vinden. Dat betreft de eigenschappen van een middel alsmede de toxiciteit voor mens en dier (o.a. bijen en hommels) en voor het milieu. Ten aanzien van glyfosaat meent het CTGB dat het middel relatief

foto's H. van der Scheer

ongevaarlijk is en daarom onder bepaalde voorwaarden ook gebruikt mag worden door (niet-gecertificeerde) particulieren. Het is dan ook te koop in tuincentra. Wel wordt gewaarschuwd dat het irriterend kan zijn voor de huid en de ogen, gevaarlijk is voor waterorganismen en uit de buurt moet worden gehouden van kinderen.

Toepassing

Natuurlijk doodt glyfosaat (bijna) alle planten die ermee worden bespoten (daar is het voor bedoeld). Het remt namelijk de biosynthese van aromatische aminozuren. De eiwitsynthese wordt hierdoor verstoord met als gevolg dat de aminozuren glutamine en glutaminezuur zich ophopen in de plant. De plant sterft binnen enkele weken volledig af. Zodra glyfosaat in contact komt met de bodem, wordt de werkzame stof geïnactiveerd en afgebroken. De halfwaardetijd voor omzetting in grond bedraagt bij 20°C gemiddeld ruim 18 dagen. Opname door de wortels via de grond vindt niet plaats. Glyfosaat mag in de teelt van vele gewassen worden toegepast; ook op onbeteelde percelen en op straatstoepen. De (beroeps)toepassers dient in al die gevallen wel gecertificeerd te zijn.

Wolbijen zijn katoenplukkers

Mannelijke wolbijen van de soort die we in ons land de grote wolbij (*Anthidium manicatum*) noemen doen hun naam eer aan. Het zijn namelijk forse bijen, die meer dan dubbel zo groot zijn als de andere wolbijen en de maat hebben van een honingbij, maar wel een stuk breder. Een geelzwarte rugtekening maakt ze wespachtig van uiterlijk en ze hebben vrij lange witte haren aan hun poten.

In mei verschijnen ze, meestal ongeveer tegelijk met de vrouwtjes. In bijna elke tuin, over het hele land verspreid, kunnen ze worden aangetroffen, want het zijn cultuurvolgers. Buiten de menselijke bewoning hebben ze het moeilijk en zijn ze vooral nog in de duinen te vinden. Mannen van solitaire bijen zijn erkende rokkenjagers, maar wolbijmannen spannen daarbij wel de kroon. De hele dag vliegen ze korte afstandjes tussen kansrijke bloemen en blijven dan plotseling als een helicoptertje stil hangen in de lucht, naar links en rechts draaiend om met hun grote ogen de bloemen te verkennen in de hoop op een foeragerend vrouwtje. Daar maken ze geen afspraakjes mee, maar ze storten zich er ongevraagd en in vliegende vaart op. Vrouwtjes van wolbijen zijn er aan gewend om een dergelijke bejegening te ondergaan en verzetten zich wel, maar als hun reflex niet snel genoeg is, worden ze niet zelden gedwongen tot een snelle paring. Ze weten wel dat verzet vaak niet meer loont, want de vaak veel grotere mannen hebben niet alleen hun omvang en het verrassings-

effect mee, maar beschikken ook over stevige doorns aan het achterlijf om snel greep op een vrouwtje te krijgen.

Slapen

Wolbijmannen zijn jaloers en territoriaal. Ze jagen alle andere mannen achterna die hun bloemenhoekjes binnenvliegen op zoek naar vrouwen. Vaak zitten ze ook grote vliegen of honingbijen dwars door er snel bovenop te vallen als die een likje uit een bloem nemen. Maar het vreemde is, dat tegen de avond die onderlinge wedijver verdwijnt en mannen vaak in de dezelfde slaapgang bij elkaar kruipen om de nacht door te brengen. Daarvoor gebruiken ze gangen van 8 tot 10 mm doorsnee. Ze gaan gewoonlijk ongeveer tegelijk onder de wol en staan 's morgens ook gelijktijdig op, waarbij ze zich eerst uitvoerig koesteren in de ochtendzon. In de slaapgang liggen de dieren op hun rug, op hun zij, of staan gewoon rechtop, maar altijd met hun achterlijf naar de invliegopening, wat de indruk kan wekken dat er een wesp slaapt. In het begin van het vliegseizoen zitten er soms ook nog vrouwen tussen het slapende mannengezelschap.

Nestbouw

Kenmerkend voor deze grote wolbijen is het gedrag van de vrouwtjes. Ze knagen namelijk dicht bijeenstaande haren van planten af en nemen die als een wattenbolletje tussen de poten mee. Daarom worden ze wolbijen genoemd. Ze bekleden met dit wollige materiaal een ruime nestgang, die ze ergens hebben gevonden,

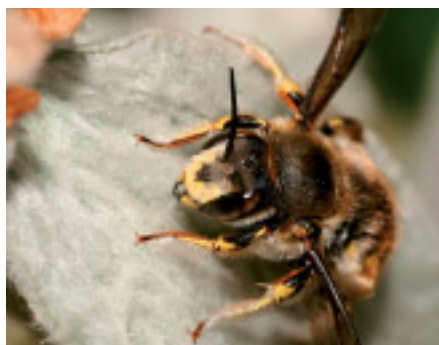
vaak in een gebouw of (stapel)muur met ruime open voegen. Een heel enkele keer gebruiken ze ook wel een ruime boorgang in een nestblok (doorsnee 10-12 mm). In eerste instantie wordt een deel van de gang helemaal gevuld met wattenpropjes, waarna daarvan een onderlaag wordt voorbereid, waarin een badje van een stroperig mengsel van nectar en stuifmeel wordt aangebracht. Daarin komt het ei te drijven. Later kan de larve zich dus voeden, drijvend op de voedselbrij. Het geheel wordt weer door bolletjes van plantenharen afgesloten. Daarna worden eventueel nog meer smulbadjes voor de larven in dezelfde gang aangebracht. Het betekent dat de vrouwelijke wolbijen frequent te vinden zijn knagend aan harige planten. De meest favoriete plant is wollige andoorn (ezelsoor), maar ook prikneus, toortssorten en andere harige planten kunnen worden gebruikt. Natuurlijk is het geen echte wol (eiwitten) die wordt geboukt. Van schapen knagen ze nooit haren af! Plantenwol, zoals katoen, bestaat uit cellulosevezels (koolhydraten).

Favoriete planten

Grote wolbijen geven de voorkeur aan roze lipbloemen. De wollige andoorn is dubbel favoriet bij de vrouwtjes, omdat die ook nestmateriaal levert. Bij deze plant zijn ook de mannen heel vaak te vinden om ijverige vrouwen te overvallen. Het knagen van haren gebeurt gewoonlijk aan de onderkant van de bladeren, of aan de stengels. Bij prikneus aan de onderkant van de bloemhoofdjes. Verder zijn alle

Nestgang door grote wolbij met plantenharen gevuld.

Mannetje grote wolbij frontaal.

Mannetje grote wolbij.

Paring grote wolbijen op wollige andoorn.

Vrouwtje grote wolbij op hartgespan.

Mannetje kleine wolbij.

andoornsoorten favoriete drachtplanten. Betonie is daarbij als tuinplant bijzonder aan te bevelen. Hartgespan hoort ook tot de zeer graag bezochte planten, evenals gamandersoorten. Maar de grote wolbijen tref je ook wel aan op vingerhoedskruid en op vlinderbloemige planten. Zoals bij alle wolbijsoorten het geval is, verzamelen vrouwtjes van de grote wolbij het bijna witte stuifmeel aan buikharen. Om energie bij te tanken zie je ze ook op sedumsoorten als huislook drinken. Wolbijen kennen maar één generatie per jaar.

Andere wolbijen

In ons land komen nog twee soorten wolbijen voor, maar die zijn veel kleiner dan de grote wolbij en minder cultuurvolgers. De kleine wolbij (*Anthidium punctatum*) wordt aangetroffen in Midden- en Zuid-Limburg en ook in de Hollandse duinen. Waar gewone rolklaver en ook slangenkruid staan, is in genoemde delen van ons land de soort sporadisch waarneembaar. De kleine wolbij is niet opvallend geelzwart getekend. Ze heeft op de zijkanten een dubbele rij lichte vlekjes.

Wel opvallend geelzwart is de kleine harsbij (*Anthidium strigatum*). Op anato-mische gronden wordt deze soort tot de wolbijen gerekend, maar voor het maken van het zeer bijzondere nestje gebruikt ze hars. Daarvan vormt een vrouwtje met haar kaken een flesje van ongeveer één cm lang, dat met de opening naar beneden aan een steen of paal hangt. Zo'n flesje is tijdens het vullen van onder open. De voedselbrij wordt er boven in vastgeplakt,

net als het ei. Daarna wordt de opening verkleind en daarbij uitgetrokken tot een dun halsje. Pas dan is het een kenmerkend flesje geworden, dat nog een jaar moet blijven hangen. Uitgekomen nestjes zijn te herkennen aan het gat aan de zijkant, waar de nieuwe bij zich naar buiten heeft geknaagd. Hoewel de kleine harsbij niet echt zeldzaam is in het zuidoostelijke deel van ons land, zijn er nog maar een paar keer nestjes van gevonden. De kleine harsbij verzamelt vooral op rolklaver, maar kan ook op braam en composieten als knoopkruid worden aangetroffen. De mannetjes slapen vaak vastgebeten aan een grassprietje.

Parasieten

Bij de grote wolbijen parasiteert een koekoeksbij, die de naam geelgerandetubebij (*Stelis punctulatissima*) heeft gekregen. Deze enigszins cilindrische bijen zijn bruinzwart en hebben gele randen aan achterlijfsegmenten. Het beste zijn ze waar te nemen bij nestblokken, want ze keren iedere avond terug in de slaapgang die hun voorkeur heeft, vaak meerdere exemplaren in één gang. Voordat ze die slaapgang opzoeken doen ze zich gewoonlijk nog even te goed aan wat nectar op planten in de buurt. Knoopkruid is daarbij favoriet. Deze rustige en onopvallende bijen hebben natuurlijk dezelfde verspreiding als hun waardbij, maar komen altijd toch in lagere dichtheden voor.

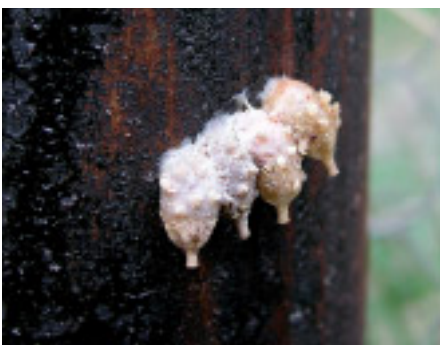
De kleine wolbij heeft, voor zover bekend, geen koekoeksbij als belager. Wel is een goudwesp als parasiet bekend.

De kleine harsbij heeft wel een koe-

koeksbij, namelijk de gele tubebij (*Stelis signata*). De laatste 30 jaar is deze soort niet meer in ons land aangetroffen. Die koekoeksbij is moeilijk van de kleine harsbij te onderscheiden. Misschien lukt het om deze soort toch nog eens te ontdekken.

In eigen tuin

Het is een belevenis om wolbijen bezig te zien in hun activiteiten. Omdat ze vaste gewoontes hebben, zijn ze goed te observeren bij hun favoriete planten. Natuurlijk dienen die dan wel voorhanden te zijn. In een tuin is het heel goed mogelijk om voldoende variatie aan drachtplanten voor wolbijen tot bloei te laten komen. Wolbijen die haren knagen laten zich goed naderen, mits niet te snel en er niet tegen de betreffende plant gestoten wordt. Het gedrag van de mannetjes is tussen de bloemen ook goed te observeren. Het is wel aan te bevelen om stil te staan. Vaak komen mannetjes, stilstaand in de lucht, even poolshoogte nemen van het nieuwe object in hun omgeving, maar gewoonlijk trekken ze zich er al snel niets van aan. Omdat grote wolbijen zo'n opvallende verschijningen zijn, zijn het ook heel geschikte bijen om nieuwsgierigen in uw tuin kennis te laten nemen van de wonderlijke wereld van de solitaire bijen.

Vier cellen van de kleine harsbij aan een geerosote paal.

Mannetje kleine harsbij op reseda.

Geelgerande tubebij.

van imkertotimker

Ko Zoet

Verhuisdrift minivolkjes

Het is zaterdag 12 april omstreeks vijf uur. Er staat een straffe zuidwesten wind waardoor de bijen vanmiddag van de vliegplank werden geblazen. Het is 9°C maar zonnig. Over vier dagen moet deze juli/augustus-bijdrage bij de redactie van *Bijenhouden* zijn. Ik droom wat weg en kijk naar buiten. In zuidoostelijke richting staat hoog aan de hemel een schijfje maan fel door de zon belicht. Eerste kwartier. Ze staat daar, los van alle aardse perikelen. Maar nu terug uit droomland en op weg naar de aardse perikelen waarmee imkers deze tijd te maken hebben of hebben gehad. Koninginnenteelt. Hoewel er net als naar Rome veel wegen leiden naar een geslaagde teelt, blijft het een onderdeel van de imkerij met veel teleurstellingen. Moderne imkers maken gebruik van overlarfdagen of voeren dit werk in verenigingsverband uit. Op het oog even oude larfjes worden uit hun cel gelicht en in een kunstmatige behuizing geplaatst. Er wordt aangenomen dat elk larfje even geschikt is om tot koningin uit te groeien. Vervolgens komen de koninginnen in spe in een pleegvolk. Na een paar dagen komen de opgetrokken doppen elk apart in een kluisje. Na te zijn volgroeid en uit hun cel gekropen brengen de koninginnen de eerste uren van hun leven in deze kluis door, in meer of mindere mate verzorgd door jonge bijen. Nadat ze door de imker uiterlijk in orde bevonden zijn wordt elke koningin met een pollepel jonge bijen in een klein kastje overgebracht. Daarin mogen ze een paar dagen in alle rust aan elkaar wennen. Vervolgens komen de kastjes in de tuin te staan of gaan op weg naar een bevruchtungsstation en begint het duimen om gunstig weer voor de paringsvluchten.

Koninginnenteelt op deze manier uitgevoerd lijkt vaak op een afvalrace. Als voorbeeld het koninginnenteeltproject 2006 van onze Rotterdamse collega's. Er werd gestart met 32 larfjes; na het overlarven werden er 30 aangenomen; bij het overhangen in het pleegvolk sneuvelden er 2, dus 28 in het pleegvolk; in totaal 24 gesloten doppen; 23 koninginnen liepen in hun kluis rond, maar 2 ontstegen niet

het formaat van een werkbij en die werden opgeruimd; 21 onbevuchte moertjes werden verdeeld over vijf imkers. Uiteindelijk kwamen er 13 aan de leg. Er is nog een toegift. Eén van de EWK's (*Ein Wabe Kästchen*) was praktisch leeg terwijl het kastje er naast veel bijen bevatte. Dit volkje was dus overgevlogen naar de burens. In drie EWK's bevinden zich eitjes, voer en stuifmeel. Twee moertjes zijn gereserveerd voor één van de leden en daarom wordt er vier dagen later weer in de kastjes gekeken. Er blijkt opnieuw een kastje leeg. Achtergebleven is een raatje keurig gevuld met voer en stuifmeel en de cellen daaronder zijn alle voorzien van eitjes, één per cel en onder op de bodem. Behalve het raatje zijn er twee bijen aanwezig die je aankijken met een blik van "wij snappen het allemaal ook niet meer". Tom van Wanum van deze teeltgroep vraagt zich af wat zich heeft afgespeeld.

Verdwijnziekte?

"In de winter 2007/2008 had ik vier dode volken. Er waren meer imkers met dode volken en ik krijg het idee dat alle dode volken onder de noemer 'verdwijnziekte' worden vermeld. Ik vermoed dat er iets anders aan de hand is. Ik heb zo'n dertig volken en ik vervang in oktober de oude koninginnen door nieuwe. Dat gaat over het algemeen goed en ik heb zelden darrenbroedige volken. Maar 2007 was een heel apart jaar. Honing slingeren doe ik normaal eind mei, begin juni, maar in 2007 een maand eerder, uiteraard als gevolg van het vroege voorjaar. Ik heb Buckfast-bijen die bekend staan om hun zwermtraagheid. Van mijn dertig volken hebben er maar liefst twintig gezwermd en op de vreemdste tijden van het jaar. De eerste zwerm had ik al op 10 april en de laatste in september. Dat is me nog nooit eerder gebeurd. In de maanden mei/juni doe ik zelf aan koninginnenteelt in apideakastjes, dat gaat altijd goed. Als de apideakastjes vol zijn hang ik de raampjes over in een drieramer met twee ramen met kunstraat en voer met een dunne suikeroplossing. Als ze uit de drieramer groeien,

gaan ze in een zesramer met zonodig een opzetstuk van zes ramen. Ik vervang mijn koninginnen in oktober, ook van de volken die gezwermd hebben, want dat zijn immers F2-koninginnen. Door het late zwermen waren in een aantal volken jongere koninginnen aanwezig dan die ik invoerde. Ik vermoed dat het de oorzaak is van de dode volken in het voorjaar. In alle dode volken vond ik redcellen. De ingevoerde bevruchte koninginnen zijn m.i. niet aangenomen. Door het late tijdstip van zwermen zijn de aanwezige koninginnen niet meer bevrucht met als gevolg dat er ook geen jonge bijen werden geboren en het volk langzaam uitstierf. Een collega imker had dezelfde symptomen. Controleer dode volken in het voorjaar dus goed op redcellen". Aldus collega imker Hans van Rossen.

Het weer in juli en augustus

Voor het midden van het land gelden voor de periode 1971-2000 voor juli en augustus de volgende normalen. Uren zonneshijn 196 en 192; neerslag N=70 en 58 millimeter; gemiddelde maximumtemperatuur N=22,1 en 22,3°C.

Jaar	Zon (uren)	Neerslag (mm)	Max. temp °C
7/2003	+ (240)	N	++ (24,5)
7/2004	N	+ (105)	- (21,6)
7/2005	- (163)	+ (116)	N
7/2006	++ (320)	-- (33)	++ (28,7)
7/2007	N	++ (163)	- (21,4)
8/2003	+	-- (23)	++ (25,2)
8/2004	N	++ (148)	+ (23,8)
8/2005	N	+	- (21,1)
8/2006	- (129)	++ (194)	- (20,7)
8/2007	N	N	N

vet = record

Geraadpleegd

Wanum, Tom van, Koninginnenteelt 2006, Raat voor Imkers Ambrosiusgilde 28: 15(4) juli 2006.

Rossen, Hans van, Dode bijenvolken lang niet altijd verdwijnziekte.

Bee-movie

Als je zo ongeveer heel je leven hebt doorgebracht in en voor de schoolbanken, krijg je ongevraagd een beeld van wat wel heet 'de jeugd van tegenwoordig'. Daar is overigens niks mis mee, kan ik u zeggen. Wel zie je de jongelui per – laten we zeggen – decennium veranderen. Ik heb door de jaren heen leergierige jongeren meegemaakt, vervolgens berekenende, kritische, consumerende en nadenkende. Mijn kleinkinderen behoren ondanks hun nog jeugdige leeftijd tot de laatste thans gangbare categorie. Met hen ben ik in hun vakantie naar de populaire film Bee-movie geweest.

Vanuit een streng imkersoogpunt kun je daar van alles op aanmerken: de filmmakers hebben zich eerder op de vormgeving dan op de inhoud gestort. Het is dus een spectaculaire rolprent geworden. Toch blijken die filmjongens in die zin ook schoolmeesters, dat ze er tenslotte een belangrijke boodschap in verwerkt hebben: zonder bijen geen natuur, in dit geval geen bloemen. Er is een hachelijke onderneming voor nodig om een in de film dreigende ondergang van de flora te voorkomen.

Mijn kleinkinderen vertrouwden mij na afloop van het spektakel toe: "Maar goed dat jij bijen houdt, opa". Het zijn nadenkertjes. Ik zou willen dat wij, volwassenen ook eens wat vaker zouden nadenken over de rol van de bij in onze samenleving. Daar is ook alle aanleiding toe. Mijn krant kopt op 14 februari 2008 met: "Grote bijensterfte vormt bedreiging voor de landbouw". Het artikel gaat echter alleen over de paniek onder de imkers. Aan landbouwzijde is geen vleug van onrust te bespeuren. Dat is toch gek. En wat nog gekker is: zo'n halve eeuw geleden was er sprake van een door de minister van Landbouw ingesteld consulent-schap voor de bijenteelt, terwijl er bijen genoeg waren en de kennis omtrent dit insect flink achterbleef bij wat wij er nu van weten. Nu weten we dat zonder bijen geen bestuiving plaatsheeft en de landbouwproductie bij een steeds toenemend gebrek aan imkers en bijen in gevaar komt. "Dat in de mondiale rangschikking van de economisch belangrijkste landbouwdieren de bijen op de tweede plaats komen. Alleen runderen brengen meer geld op", aldus mijn lijfblad.

Het is toch onvoorstelbaar dat alleen de imkerij zich zorgen maakt, terwijl het ministerie van LNV op beide oren slaapt. Het wordt tijd dat mijn kleinkinderen aan de macht komen.

advertentie

IMKERS MET VERSTAND ZIJN BIJ HET BIJENHUIS VASTE KLANT

voor snelle levering bestel per

t 0317 422 733

f 0317 424 180

e bijenhuis@bijenhuis.nl

p.a. Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
of winkel on-line

www.bijenhuis.nl

Zoem

Apipedia

Kieps in de verschillende woordenboeken kom je alleen de vorm kiep tegen naast kip. Kiep: korf maar ook vrouwenhoed. In het Fries: kyp. Kip: kinderklapmuts. De oorspronkelijke betekenis zal met vlechtwerk (van stro) te maken hebben. Niet te verwarren dus met kiepen, kippen: omslaan, achteroverslaan van bv. een borreltje.

Nectar een in het Grieks en Latijn voorkomend woord dat godendrank/godenzalf betekent. Ook: iets zoets. Als zodanig in o.a. de imkerij terecht gekomen.

Bronnen

N. van Wijk, Franck's Etymologisch
Woordenboek

J. de Vries, Etymologisch woordenboek (Aula)

Latijns-Nederlands woordenboek (Aula)

Grieks-Nederlands woordenboek (Prisma)

Toon Brekelmans; professor en imker

“Vlechten en schrijven kan ik allebei een beetje”

Ton Thissen

Het aardige van een vereniging als de NBV is dat de ruim 6000 leden – uiteraard – bij de imkerij betrokken zijn én zich ophouden in alle lagen en standen van onze samenleving. Imkers houden er dan ook uiteenlopende beroepen op na. Je vindt ze onder stratenmakers en chirurgen, onder bankdirecteuren en varkensboeren, onder onderwijzers en politieagenten, onder filosofen en basisschoolleerlingen. Het betreft bovendien mannen en (steeds meer) vrouwen, jongeren en (steeds meer) ouderen, autochtonen en allochtonen. Het bijenvirus lijkt zich weinig aan te trekken van rangen, standen, leeftijden en rassen, zoals het een zich respecterend virus ook betaamt.

Zo'n door dit virus getroffen is Toon Brekelmans (1930) uit Teteringen. Voor wie het blad BIJEN, sinds 2007 Bijenhouden, en de bijenliteratuur in het algemeen nauwkeurig volgt, is hij geen onbekende. Hij schreef het enige Nederlandstalige boekwerkje “Korfvlechten” (1979) én levert tot op de dag van vandaag korte bijdragen aan ons blad in de vorm van (historische) emblemata:

Foto: Toon Brekelmans

Korf met voederbakje eronder, aan de berging.

fraai geëts of gegraveerde tekeningetjes die de imkerij betreffen, met een daarbijbehorende meestal stichtende korte tekst. Iemand dus die zich binnen de imkerij aan de ene kant met de natuurlijke en aan de andere kant met de cultureel aspecten van dit “ambacht” bezighoudt. Reden om hem eens op te zoeken.

Klooster

In een vrij landelijke omgeving ligt mijn bestemming en oogt als een oprijlaan naar een klooster. Even later blijkt Toon Brekelmans een priester en kloosterling te zijn, en overste van een vrij kleine gemeenschap die zich met restanten van andere orden en congregaties gefuseerd heeft tot een afdeling van het aan het klooster gehechte moderne verpleeghuis. Ik drink koffie met hem en zijn medebroeders, veelal op hun thuishaven teruggekeerde missionarissen uit Borneo en Zuid-Amerika.

Op zijn kamer gaan we het over bijen hebben. Zoals bij zoveel andere imkers: het begin ligt bij zijn thuis, destijds in Udenhout. Zijn vader, “een keuterboerke”, imkerde zijn leven lang met korven, ook toen na de oorlog de kast in zwang kwam. Toon herinnert zich het honingooigsten nog goed. “Mijn vader maakte een ondiep gat in de grond, stak daarin een gespleten stokje met een kartonnetje waarop een papje “solver” zoals hij dat spul (zwavel) noemde. Daar kwam de korf bovenop. Na een half uurtje was het gebeurd. De dode bijen sloeg hij uit de korf. De raten werden niet geperst. We aten de honing uit de raat. Het was geen rijkdom. Zoveel volken had hij ook niet, hooguit zes. Later heeft hij eens salpeter gebruikt, maar het bleek toch moeilijk de volken of de koningin in leven te houden. Als kind hebben ook wij met deksels en zand achter zwermen aangelopen. Die zouden dan neerstrijken. Ik had daar toen al mijn twijfels over, je ziet het nog wel eens op oude plaatjes afgebeeld. Maar ik vond bijenhouden wel zeer interessant”.

Kerkgeschiedenis en bijen

Het duurde tot 1965 voor Toon Brekelmans ook aan bijen begon. Tot die tijd doorliep hij het klein- en grootseminarie van zijn orde in o.a. Kaatsheuvel. “We waren dan wel een missiecongregatie maar er moesten ook docenten komen voor de eigen opleiding. Mijn superieuren bepaalden dat ik kerkgeschiedenis ging studeren in Rome. Het was eerder een moeten dan een mogen. Maar gaandeweg kreeg deze studie – in het Latijn – wel mijn belangstelling. Ik sloot deze periode af met een proefschrift. Terug in Nederland werd ik docent, professor zozegzegd, eerst in Kaatsheuvel, later in Tilburg”.

Maar het imkerbloed was onderwijl gaan kruipen waar het eerder niet kon gaan. Aanvankelijk hield hij zijn bijen bij zijn broer in de Biezenmortel. Later woonde hij vele jaren in een klooster in Goirle. Daar gingen toen ook zijn bijen heen. Hij kon daar wat drachtgebied aangaat beschikken over een flinke tuin

en een boomgaard. Het klooster beschikte bovendien over een timmerwinkel, waarin broeder timmerman o.a. bureaus maakte. Daar kon hij terecht voor zijn kasten. Als boerenzoon stonden zijn handen dan wel niet verkeerd, maar op de millimeter nauwkeurig werken is andere koek. Hij beperkte zijn timmerij tot kleine 6- en 8-raams kasten. Nu hij sinds kort verhuisd is naar Teteringen heeft hij zijn volken – zo'n 6 stuks – bij een kennis staan in De Moer bij Loon op Zand. Zondagsmiddags is zijn bijenuurtje maar in het hoogseizoen gaat hij er ook wel door de week naartoe.

Paaskaars en bijenwas

Ik vraag hem naar de relatie klooster en bijen. "Op de abdijen werden eertijds wel bijen gehouden. Het had niet zozeer met de bestuiving te maken als wel met honing en ook wel met was. Uit oud-liturgische gebeden weet ik dat in verband met de paaskaars de bijen en hun was bezongen werden. De bijenwas werd vroeger trouwens voor meer doeleinden gebruikt dan alleen om kaarsen te maken. Ook voor het gieten van (kerk)klokken. Van was werd eerst een mal gemaakt, de zogenaamde valse klok. Met behulp daarvan werd dan de echte klok gegoten. Onlangs vroeg mij een beeldend kunstenaar om was. Hij zei: ik gebruik "de verloren methode" om beelden te maken. Ik maak eerst een beeld van was. Daaromheen komt een laag klei. Daar laat ik dan de verhitte was uitlopen. Zo krijg ik een mal om er ijzer of tin in te gieten. Was werd, aldus Toon, overigens tot in de Middeleeuwen ook gebruikt voor zegels, wat later met lak gebeurt, en ook voor schrijftafeltjes, vandaar de zogenaamde *tabula rasa*. Men schreef in was en kon de indrukken vervolgens gladstrijken. Ik heb daarover een artikeltje op stapel staan".

Vlechtwerk

Op zijn kamer staan ter decoratie een tweetal bijenkorven, waarvan een wel een "jachtvat" genoemd wordt: een korf met een afstaande rand die gebruikt wordt om een korfvolk bijenvrij te maken. Hij heeft ze zelf gevlochten. Toon: "Mijn vader vlocht niet, maar onze buurman wel. Van hem heb ik het in eerste instantie geleerd. De zgn. boerenkorf heb ik veel gemaakt. De Ambrosiuskorf heb ik altijd wat onnatuurlijk gevonden en heb ik dan ook nooit gevlochten. Ik heb dat vlechten altijd afgekeken van oudere imkers. Nooit heb ik een cursus gevolgd, wel gegeven. Weet je wat het is: je hebt imkers die kunnen vlechten maar niet kunnen schrijven en je hebt er die kunnen schrijven maar niet kunnen vlechten. Ik kan allebei een beetje". Zo'n uitspraak typeert hem: hij heeft van alles in huis maar blijft daaronder zeer bescheiden.

Symboliek

We hebben het nog over het christelijk geloof en de evolutietheorie die onverenigbaar zouden zijn. Toon: "Als je het boek Genesis niet letterlijk opvat – en dat doe ik – is het een met het ander goed te combineren. Symboliek en in het bijzonder iconografie (beeldbeschrijving) heeft altijd mijn belangstelling gehad. Ik houd ervan een plaatje te zien met bv. het onderschrift: "de biecorf en de min hebben altijd angels in". Dat wil zeggen: tegenover het zoete van de honing en de liefde staan het venijn van de angel en de pijn van een teleurstelling. Op dit symbolisch vlak liggen mijn kleine sporadische bijdragen aan jullie blad.

Onze-Lieve-Heer heeft rare kostgangers, hoort men wel eens zeggen. Als professorale imker of imkerende professor is Toon Brekelmans daar een mooi voorbeeld van.

Engels embleem van George Wither, 1634. In het randschrift staat: *NON NOBIS (NIET VOOR ONS)*. In de bijhorende tekst staat: *Wij brengen de honing naar de korf, maar door ons werk hebben anderen er baat bij. Het is een toespeling op de landarbeiders die voor hun baas moeten werken.*

advertentie

BROUWMARKT Specialist in bier-, wijn- en likeurmaak producten

500 m² hobbyplezier

met alles om zelf jam, wijn, yoghurt en vruchtensap te maken, plus alles om groenten en fruit in te maken!

Kijk en bestel op
www.brouwmarkt.nl

COMPLETE STARTSET

wijn of bier maken

al vanaf € 34,50

Markerkant 1111, 1316 AE Almere

Tel.: 036 5400 844, Fax: 036 5400 837, E-mail: info@brouwmarkt.nl

Verslag van het Buckfastbevruchtingsstation Ameland

Droog weer levert wel stuifmeel maar weinig nectar

Gosse van der Velde

Het bevruchtingsstation zal in 2008 onderdeel worden van de Stichting Nederlandse Buckfastbijenteelt

Het bevruchtingsstation Ameland heeft naar tevredenheid gefunctioneerd. Er waren weer veel deelnemers, maar de resultaten vielen enigszins tegen met een bevruchtingspercentage tussen de 60 en 70 procent. Mogelijk is het weer daarvan de oorzaak. In de eerste periode was het heet op Ameland en erg droog. Dit kan de ontwikkeling van het broed van de darrenvolken beïnvloeden. Maar op het moment dat de bevruchtingsvolkjes naar Ameland werden gebracht, hadden de volken een heel goede ontwikkeling doorgemaakt en waren er voldoende geslachtsrijpe darren aanwezig.

Ook was de voedselvoorraad van de bevruchtungskastjes behoorlijk verbruikt. Normaal is er wel nectar te halen, maar wanneer het zo extreem droog wordt, geven de planten wel stuifmeel maar geen nectar. We hopen dan ook dat het jaar 2008 betere resultaten zal geven.

Fouten

Ook dit jaar moesten we constateren dat er een aantal fouten werden gemaakt:

- Er werden darrenroosters gebruikt die achteraf koninginnenroosters bleken te zijn.
- Een imker had koninginnen laten komen van een imker die onbevruchte koninginnen leverde, maar hij wist niet hoe oud de koninginnen waren. Daarna heeft hij de koninginnen nog een aantal dagen in de verzendkooitjes laten zitten voor hij de koninginnen in een bevruchtungskastje met bijen heeft ingevoerd.
- We kunnen uiteraard niet in de kastjes kijken, maar we kunnen wel allerlei zaken opmerken aan de bijen bij het vlieggat.

foto Gosse van der Velde

Bijvoorbeeld de hoeveelheid bijen in een kastje. We kunnen ons niet aan de indruk onttrekken dat er soms wel erg veel bijen uit een kastje komen.

- Daarnaast zien en horen we dat er toch nog diverse kastjes worden ingezonden met rijpe doppen. Of het dan goed gaat of niet, kunnen we moeilijk beoordelen. Maar waar we het van weten gaat het meestal fout.
- Kastjes verven vlak voor de inzending. Dit geeft veel problemen bij het openstellen van de bevruchtungskastjes.
- Er waren ook diverse apidea-kastjes die geen spijkers of naalden hadden meegeleverd om de openingen te vergrendelen. De schuifjes kunnen dan dichtvallen. De verzorging van de kastjes op zichzelf wordt steeds beter. Er waren dit jaar maar weinig losse kastjes.

Aanmelden

Gosse van der Velde, **t** 050-54 21 794,
e buckfastbijenteelt@tiscali.nl

Jan Kienstra, **t** 0519-54 26 44,
m 06-53 43 85 63,
e buckfastbijenteelt@tiscali.nl

Ale Kuperus, **t** 0517-53 12 92,
e buckfastbijenteelt@tiscali.nl.

De darrenlijn voor 2007 worden dochters van de B89(AM)=B128(TR) x B25(CS)
Er zullen 17 darrenvolken worden opgesteld.

Verslag van het Buckfastteeltstation Ameland 2007

Gosse van der Velde

Het jaar 2007 was zeer bijzonder: we hebben veel koninginnen geleverd en het was het laatste jaar dat het Teeltstation Ameland gecombineerd was met het Bevruchtungsstation Ameland.

Er is materiaal uitgegeven van zeven verschillende koninginnen, waaronder van twee koninginnen die van oorsprong uit onze 'Hans Roy'-lijn stammen. Ook van een lijn die we vroeger de '122-lijn van Thomas Reuppel' noemden en een oude lijn van Preisll/Neuburger die in 2003 door Bertus Jochems is geïnsemineerd; het resultaat daarvan is weer aangepaard met een darrenlijn van Eugen Neuhauser.

Verder hebben we van drie verschillende koninginnen van onze Liguriër-lijn overgelarfd en er koninginnen van geteeld.

Dit jaar hebben we ook weer veel konin-

ginnen op minikastjes geleverd. Het grote voordeel voor de imker is dat je de koningin, die tussen haar eigen bijen zit, makkelijk kunt verenigen met een moerloos volk. Diverse teeltmoeren die in onze pedigree van 2007 staan zullen in 2008 ook weer dienstdoen voor het telen van koninginnen.

Het Bevruchtungsstation Ameland gaat verder onder de Stichting Nederlandse Buckfastbijenteelt en het Teeltstation Ameland gaat verder met ondergetekende.

Jan Kienstra is voorzitter geworden van de Stichting Nederlandse Buckfastbijenteelt. Ik heb sinds 1986 met Jan samengewerkt aan de teelt van de Buckfastbij en heb 23 jaar lang op een plezierige wijze met Jan het teeltstation beheerd. Beste Jan: bedankt voor al die jaren.

Het bevruchtungsstation wordt vanaf 2008 geregeld door de Stichting Nederlandse Buckfastbijenteelt.

foto Gosse van der Velde

Vanaf 2008 zal ondergetekende het Teeltstation Ameland verzorgen en de teelt uitvoeren. Hopelijk kan ik het station op dezelfde wijze beheren als we dat de laatste twintig jaar met succes hebben gedaan.

Voor wie koninginnen wil bestellen: vanaf heden kunnen koninginnen alleen bij ondergetekende besteld worden via telefoon en/of email.

Beheerder Teeltstation Ameland:
Gosse van der Velde, t 50-54 21 794,
m 06-20 81 98 81, e gvdvelde@tiscali.nl.
Zie ook www.buckfastameland.nl.

Uit de imkergemeenschap

Op 26 mei 2008 overleed Piet Beens op 86-jarige leeftijd

Wim Oerlemans,

voorzitter NBV afdeling Driebergen/Doorn

'Imker in hart en nieren' gedurende het grootste deel van zijn leven.

Piet was voor zijn Bijenvereniging NBV afd. Driebergen-Doorn de voortrekker, de leermeester en de causeur. Onder zijn voorzitterschap groeide de vereniging, niet alleen omdat hij veel nieuwe imkers wist te stimuleren, maar ook omdat hij uit zijn uitgebreide kennissenkring veel gastleden en donateurs aantrok.

'Als er geen geld is, moet je zorgen dat het er komt', was zijn motto en zo wist hij in de zeventiger jaren door veel inventiviteit de vereniging uit een ernstige financiële crisis te redden.

Piet bleef de inspirator van de vereniging, ook nadat hij het voorzitterschap in 1990 overdroeg. Aan zijn keukentafel kon iedereen terecht voor advies, handige tips en een onuitputtelijke hoeveelheid anekdotes.

Piet is eigenlijk altijd de secretaris of voorzitter geweest van de Bijenvereniging Driebergen-Doorn. Hij werd lid in 1955, was secretaris van 1958 tot 1981 en vervolgens voorzitter tot 1990.

Wie kent niet 'die Beens uit Driebergen' die op elke bijenmarkt als eerste probeerde om de hele aanvoer bij elkaar te kopen? Dat was zijn sport.

In 1961 nam hij het initiatief om de Driebergse Bijenmarkt te organiseren. Hij was bereid om de risico's die daaraan verbonden waren zelf op zich te nemen. Hij durfde! En het werd een succes. Bij de 30ste bijenmarkt in 1990 werd, ter gelegenheid van zijn afscheid als voorzitter, de markt naar hem vernoemd: de P.J.Beens Bijenmarkt, en zo heet deze nog steeds.

Op de 48ste markt op 12 april jl. was Piet, hoewel al ziek, prominent aanwezig, zie foto. Zittend op zijn rollator, met hulp van zijn zoon (en imker) Peter, nam hij deel aan de handel, de gesprekken over bijen en alles wat met bijenhouden te maken heeft. Enkele dagen later werd hij, ernstig verzwakt, opgenomen in het ziekenhuis, waar hij op 26 mei overleed.

Piet was ook een groot causeur. Elke bijeenkomst had hij wel een of andere voordracht, een verhaal, een gedicht. En in de convocaties van zijn hand voor de ledenvergaderingen stond meestal een opwekkend gedichtje, zoals dit:

foto De Nieuwsbode, Caroline Paasman

*De bijen zitten nog te dromen.
Zou voor hen het mooie weer gauw komen?
Nog even, en ze komen weer in drommen
naar buiten.
Dan poepen ze op de was en bevullen je ruiten.
Ze gaan weer snuffelen naar sneeuwklonnes
en winterhei.
We zien het gauw weer gebeuren en het
maakt ons weer blij.*

De bekendste imker uit Driebergen is niet meer. Zijn kinderen, kleinkinderen, zijn vriendin Okkie en wij als imkers zullen zijn betrokkenheid en inspiratie missen.

*Bestuur en leden NBV afdeling
Driebergen-Doorn*

De vindingrijkheid van de imker

Vier moerkastjes in één

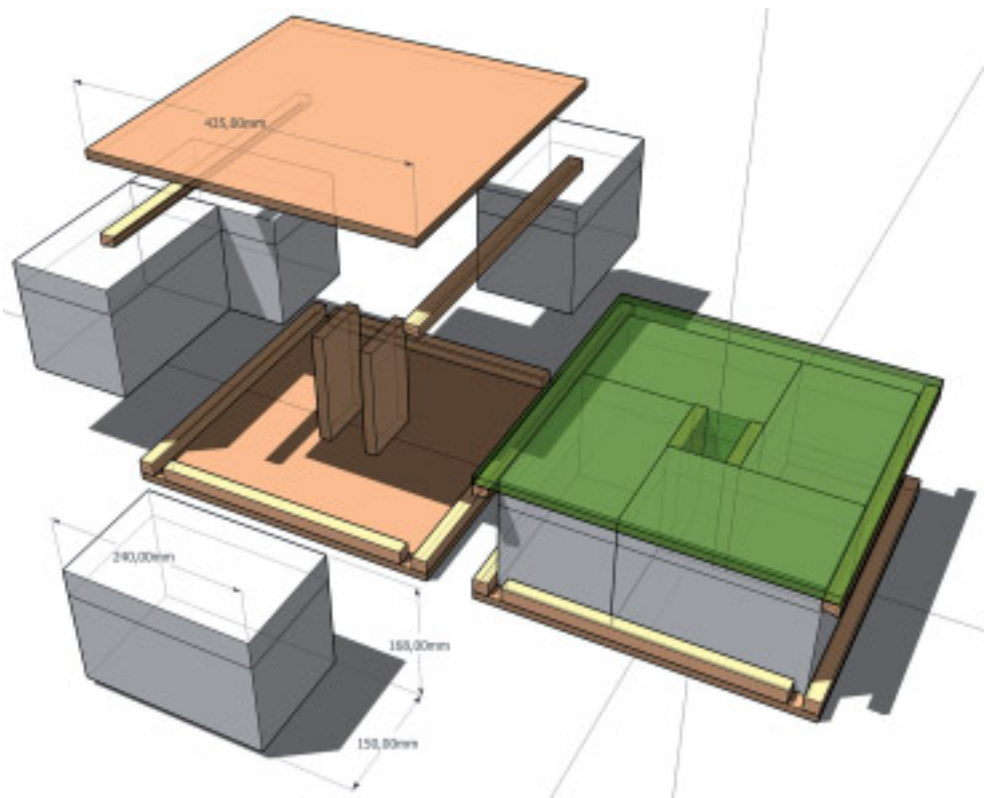
Ton Thissen

Wie met onbevruchte moeren naar bijvoorbeeld Ameland of Schiermonnikoog wil, doet dat meestal in verenigingsverband. Een van de leden rijdt dan een busje vol bevruchtungskastjes naar de pont, waar ze worden overgepakt in een andere bus door de medewerkers van het bevruchtungsstation, die de kastjes vervolgens een plaatsje geven voor de komende drie weken. Ze hoeven de kastjes dan alleen maar open te zetten om de koningin de gelegenheid te geven op bruidsvlucht te gaan.

Om dat alles zo efficiënt mogelijk te laten verlopen is door koninginnentelers het onderstaande transport- en overblijfmiddel uitgevonden (wie een betere naam hiervoor weet te bedenken is welkom). Het bijzondere van dit 'omhulsel' – want kastje is een te groot woord – is dat het zich gemakkelijk laat stapelen en vervoeren, en in zijn geheel ter plekke kan worden opgesteld. Er is rekening gehouden met de afvoer van regenwater, op het dak is plek genoeg voor verzwaring tegen harde windvlagen en de volkjes hebben ieder hun eigen uit- en invliegrichting.

Onderstaande foto's moeten het een en ander duidelijk maken. Het betreft hier vier apideakastjes in één. Er bestaan ook andere typen bevruchtungskastjes zoals het Kirchhainerkastje en het Minikastje, om er maar een paar te noemen. Met enige aanpassing qua maten kan deze uitvinding ook op deze en nog andere – wellicht zelfbedachte – bevruchtungskastjes worden toegepast. Misschien dat hierin ook mogelijkheden schuilen voor verzending van dit soort volkjes via de pakketpost van KPN.

Er lijkt geen eind te komen aan 's mensen inventiviteit.

De afmetingen in de werktekening zijn afgestemd op de kleine apidea-kastjes. Rechtopstaande plankjes: door de bodem heen vastschroeven, evt. verstevigen met kastaakjes. Nog steviger is een massief balkje. Het geheel met spanband vervoeren.

foto's Arno Kok

Uit de imkergemeenschap

Jubilarissen Sevenum

Sjaak Buijssen, secretaris Sevenum/America

Op maandag 18 februari 2008 werden Martien van Gasteren en Hay Nillesen van de bijenvereniging Sevenum tijdens de jaarvergadering onderscheiden. Van het groepsbestuur waren Jan Slots en Ger Linders uitgenodigd. Martien van Gasteren kreeg een ereschildje vanwege zijn 70-jarig lidmaatschap en Hay Nillesen de gouden speld omdat hij meer dan 40 jaar lid is van de bijenbond. Dit bijzondere feit werd op een feestelijke manier gevierd waarbij tevens familieleden aanwezig waren.

Onze voorzitter Louis van den Goor ging terug in de tijd om de zeventig jaar van Martien in het kort de revue te laten passeren. Hij was vroeger postbode en tevens klompenmaker en imker. Meer dan veertig jaar was Van Gasteren secretaris/ penningmeester van onze vereniging. Gedurende zijn loopbaan heeft hij menig beginnend imker met een zwerm en de nodige kennis op weg geholpen. Voor een kistje appels of een mandje

augurken heeft Van Gasteren met zijn bijen veel bestuivingwerk verricht. Ook heden ten dage heeft Martien in het dorp Sevenum nog altijd een bijenvolk.

Hay Nillesen is iemand die zich een beschermheer van de natuur voelt. Hij heeft tot op de dag van vandaag veel gedaan voor de biotoopverbetering; voor ons en onze bijen heel belangrijk om te overleven. Korven vlechten kan Hay als geen ander. Vele imkers hebben van hem het vlechten geleerd. Hij heeft de afgelopen jaren meermalen te maken gehad met massale bijensterfte onder zijn volken, maar iedere keer heeft Hay zich er doorheen geslagen. Van het koolzaad, het fruit, blauwe bessen en de linde heeft hij menig potje kwaliteitshoning geslingerd. Op markten en braderieën demonstreert hij zijn kunde en maakt menigeen enthousiast voor het imkeren.

Mogen Martien en Hay nog vele jaren binnen onze vereniging plezier hebben bij het uitoefenen van hun hobby.

Martien van Gasteren ontvangt uit handen van Jan Slots het ereschildje.

Van Gasteren (l) en Hay Nillesen met zijn vrouw.

v.l.n.r. Jan Slots, Louis van de Goor, Martien van Gasteren en Ger Linders.

Cursus gecertificeerd bestuivingsimker

De Commissie Bijenteeltonderwijs organiseert in samenwerking met de Bestuivingscommissie NBV een cursus gecertificeerd bestuivingsimker. De cursus is bedoeld voor imkers die volken willen inzetten voor bestuiving, voor tuinbouwvoorlichters en natuurbeheerders. De cursus bestaat uit 34 lessen te geven in lesblokken op zaterdag. De cursus begint half oktober 2008 en zal gegeven worden in het Praktijkcentrum Bijenteelt 't Zoemhukske' te Horst (Noord-Limburg). Geïnteresseerde imkers kunnen zich tot en met 31 augustus aanmelden bij de Commissie Bijenteeltonderwijs, Marga Canters: t 0317-422 422, e onderwijs@bijenhouders.nl.

Mocht u deze cursus willen volgen maar vindt u de reisafstand te groot, geeft u dit dan aan dan kan de Commissie bekijken of deze cursus ook elders gegeven kan worden, weliswaar niet meer dit jaar.

Toelatingseisen

Voor deze cursus geldt als toelatingseis het met succes gevolgd hebben van de Basis-cursus Bijenhouden en het hebben van enkele jaren ervaring in het houden van bijenvolken óf beroepsmatig betrokken zijn of worden bij bestuiving.

Verdere bijzonderheden betreffende de cursus zijn te vinden in het juninummer pag. 21 of op de website van de NBV:

/ www.bijenhouders.nl - onderwijs.

Aanmelding Opleiding Leraar Bijenteelt-A

Voor meer informatie over de inhoud van de cursus zie Bijenhouden april: 21 (2008) of www.bijenhouders.nl, kopje 'Onderwijs'. Ook kan men bij de commissie Bijenteeltonderwijs een brochure met aanmeldingsformulier aanvragen:

NBV t.a.v. commissie Bijenteeltonderwijs
Postbus 90, 6720 AB Bennekom,
t 0317-422 422, e onderwijs@bijenhouders.nl

Er is bijenteelt in Noorwegen!

T. Langerak

Al vele jaren bezoeken mijn vrouw en ik imkers in andere landen wanneer we daar op vakantie zijn. Als leraar biologie en bijenteelt vind ik dat natuurlijk interessant. Ook zijn we in vakantietijd wel op internationale congressen te vinden. Dit jaar was het Wereldimkercongres in Australië; dat vonden we te ver. Mijn vrouw stelde voor eens naar Noorwegen te gaan en zo kwam ik bij 'Innovation Norway' met mijn vraag of zij adressen hadden van imkers en/of handelaren in imkerartikelen in Noorwegen. Ik kreeg de wedervraag of er wel imkers in Noorwegen zouden zijn. Mijn antwoord luidde: er is fruitteelt dus zijn er imkers. Want zonder bijen geen fruit!

Ze zouden hun best voor mij gaan doen. Via de Vereniging Nederland-Noorwegen ben ik in het bezit gekomen van vele adressen van imkers in Noorwegen.

Professionele imkers

Zo kwamen we op donderdag 31 mei bij Kai Brattersta in Dalen in Telemark. Kai is semi-professioneel imker, wat in Nederland bijna niet voorkomt. Hij was juist bezig met het telen van goede carnicaconinginnen. Een koningin bepaalt immers de eigenschappen van een bijenvolk. De meeste imkers in Noorwegen (80%) hebben carnica-bijen. Het is een soort die in korte tijd een groot volk kan vormen. Omdat in Noorwegen het voorjaar lang op zich laat wachten is dit een goede bij om op tijd, als er opeens verschillende bloemen bloeien, over een groot volk te beschikken.

Kai vertelde ons dat er op zondagmid-

dag een ontmoetingsdag zou zijn voor imkers uit Telemark en hij nodigde ons hiervoor uit bij Kirsten Homme in Lårdal. Hier hebben wij veel gezien en gehoord. Noorwegen telt zo'n 4000 imkers (in Nederland 7000). Van deze imkers zijn er 1000 semi-professioneel en 100 volledig professioneel (in Nederland 3 à 5!). Het gemiddelde aantal volken per imker is 25 (in Nederland 8).

Bosdrachten en bestuiving

Dat zijn grote aantallen. En dat komt natuurlijk door het feit dat er per volk gemiddeld 30 kg honing gewonnen wordt (in Nederland 20 kg). De bijen moeten in Noorwegen in kortere tijd dus meer honing verzamelen en dan moeten er veel planten zijn, waar de bijen nectar van kunnen halen. Gelukkig zijn in Noorwegen de dagen in de zomer veel langer. De drachttijd is van eind mei t/m augustus. Natuurlijk speelt ook de hoogte van de streek, dus de temperatuur, een rol.

Een aantal planten is belangrijk voor de nectarproductie: de paardebloem in de omgeving van Trondheim en de bosbes in wat hoger gelegen delen. Verder de witte klaver en iets wat we in Nederland totaal niet kennen: de framboos, die heel veel in het wild groeit. De struik heeft onooglijke bloemen, maar als ze bloeien, gonst het van de vele bijen. Van al deze planten wordt in juli honing geslingerd en deze wordt verkocht als zomerhoning.

Eind augustus wordt nog eens geslingerd van de heideplant, die veel voorkomt in hoger gelegen onvruchtbare gebieden. Dit is een speciaal soort honing, die ook geëxporteerd wordt. In Nederland wordt

meestal weinig heidehoning geoogst, daardoor is de prijs hier hoog.

Natuurlijk zijn de bijen niet alleen belangrijk voor de honing. Veel belangrijker zijn ze voor de bestuiving van gewassen voor de zaadteelt en voor de bestuiving van voor ons belangrijke vruchten. Zo zien we ook in Noorwegen steeds 2 à 4 bijenkasten in boomgaarden staan.

Vroege overgang van korf naar kast

De kasten en ramen in Noorwegen hebben standaardmaten. In een bak zitten 10 ramen. De oppervlakte van een Noors raam is 23,5 x 35,5 cm, in Nederland iets kleiner: 19,5 x 34 cm. In Noorwegen wordt net als in Nederland meestal met twee verschillende bakken gewerkt.

Voor 1900 hielden de Noren bijen in korven, net als in Nederland. Maar al in 1910 werd in Noorwegen het standaard-raam geïntroduceerd. In Nederland kwam dit na de Tweede Wereldoorlog pas goed in gebruik.

De Noorse Bijenvereniging werd in 1884 opgericht. In Nederland in 1898. De Noorse imkers ontvangen sinds 1885 maandelijks het blad *Birokteren*. Omdat de imkers hun grote hoeveelheid honing in het dun bevolkt gebied moeilijk kwijtraken, is er in 1927 een Honingcentrale opgericht, die de honing verwerkt en verkoopt voor de imkers. Deze centrale is nu gevestigd in Klofta. Hier kunnen de imkers ook hun gereedschappen en materialen kopen. In vrijwel alle supermarkten in Noorwegen staat honing van deze Honingcentrale.

Je kunt in Noorwegen dus *ekte honing* kopen!

foto's T. Langerak

Minder bloemengeur door vuile lucht

Luchtvervuiling vermindert de verspreiding van bloemengeur drastisch, zo blijkt uit onderzoek van Prof. J. Fuentes aan de Universiteit van Virginia.

Bloemen geven geurmoleculen af aan de lucht, en deze kunnen in schone lucht afstanden afleggen van ruwweg een kilometer. Maar tot in de verre omgeving van grote steden blijken deze geurmoleculen nog slechts zo'n 200 à 300 meter te kunnen reizen.

Bestuivende insecten zoals bijen, hommels, vlinders en zweefvliegen zijn o.a. van geursporen in de lucht afhankelijk om hun bloemen te kunnen vinden. Door uitbreidende industrie, vlieg- en autoverkeer hebben zij het extreem moeilijk gekregen om hun voedselplanten op te sporen en precies te kunnen lokaliseren, en hiermee aan voldoende voedsel te komen. Dit zou mede een verklaring kunnen zijn van de achteruitgang van veel soorten. Ook komt de bestuiving hierdoor in de knel. Zo ontstaat een vicieuze cirkel van minder bloemengeur en insectenvoedsel, minder bestuivende insecten en dus minder verspreiding van bloemplanten.

De geurmoleculen van bloemen zijn heel licht en beweeglijk, en binden zich snel aan stoffen en gassen in de lucht zoals ozon. Daardoor veranderen de geurmoleculen in hun chemische samenstelling en ruiken zij niet meer naar bloemen. De bestuivers worden dan gedwongen verder en langer te speuren naar voedselbronnen. Zij zullen nu meer op kleur alleen moeten zoeken en kunnen minder op geur vertrouwen.

Uit systematische vergelijkingen bleek dat de luchtverontreiniging in vervuilde gebieden de bloemengeur zelfs tot 90% doet afnemen, in vergelijking met betrekkelijk schone gebieden die een vervuilingsgraad hebben op het niveau van vóór de zware industrie, auto's en vliegverkeer.

Univ. Virginia News: www.virginia.edu/uvatoday 10 april 2008

Ijsfabriek op de bres voor de bijen

Je kan het opportunistisch vinden, of geraffineerd, of idealistisch? Hoe het ook zij, het ijsmerk HäagenDazs zet sinds een aantal maanden op zijn website de honingbij centraal. Het draait nu niet om de lekkere smaak van het vruchtenijs, maar om de bijen die noodzakelijk zijn voor deze vruchten.

Terwijl de website wordt geladen, wordt u gevraagd even geduld te hebben: 'de bijen zijn het waard'. Vervolgens ziet en hoort u een grazig bloeiend landschap met zoemende bijen en lieflijk vogelgekwinkel. "Stelt u zich een wereld voor zonder smaakvolle peren, zoete frambozen en sappige aardbeien". De boodschap is dat het niet goed gaat met de bijen, en dat daarmee ook een deel van ons voedsel gemoeid is, waaronder de vruchten in het ijs.

Op speelse manier wordt informatie gegeven: met muisklik en bij kan je over het landschap vliegen, tot hoog in en achter de wolken. De bij vliegt met je mee, keert om of wacht rustig bij de bloeiende fruitbomen, terwijl je de informatie over kersen (80% afhankelijk van bijenbestuiving) of amandelen (100% afhankelijk) leest. Zeker als je niet gewend bent om games te spelen, is dat een grappige ervaring.

De ijsfabriek geeft niet alleen mooie plaatjes en zinnige

praatjes: er wordt ook samengewerkt met imkers en meebetaald aan bijenonderzoek, dat door twee Amerikaanse universiteiten wordt verricht naar bijensterfte en duurzame bestuiving. Verder geeft de site adressen van allerlei imkerorganisaties en beknopte maar relevante informatie over bijen, imkers, bestuiving, onderzoek en het belang van drachtvariatie.

www.helpthehoneybees.com

Robotbijen op oorlogspad

Elektronica, mechanica, ICT, biologie, dierpsychologie en nog veel meer, is samengekomen in een fascinerend maar ook schrikwekkend geheel: het inzetten van robotinsecten voor militair gebruik.

De robotjes zijn gemiddeld zo groot dat ze op een vingertop kunnen staan, en zien eruit als een bij, spin, libel of mier. Ze kunnen meer dan honderd vleugelslagen per seconde maken, en hebben levensgetrouw scharnierende gewrichten. De 'insecten' reageren op de omgeving via sensoren, camera's en zogenaamde slimme technologie. Ze kunnen daarmee zelfstandig hun eigen weg vinden, of zelfs in zwermen of groepjes samenwerken zoals mieren en bijen dat kunnen doen.

Het project wordt geleid door het Britse BAE-Systems, een militair bedrijf dat materieel ontwikkelt voor gebruik te land, ter zee en in de lucht, in nauwe samenwerking met meerdere Amerikaanse universiteiten en bedrijven. Dit geldverslindende geheel werkt aan de ontwikkeling van datgene, wat inmiddels geen sciencefiction meer is.

Het doel van de insectrobotjes is, om op een onopvallende en mensenleven sparende manier informatie te krijgen over gevaarlijke en moeilijk toegankelijke terreinen en gebouwen. De robotjes kunnen ook chemische, nucleaire of biologische wapens onderscheiden.

Naast deze militaire mogelijkheden kunnen de robotjes zinvol gebruikt worden bij zoek- en reddingsacties bij bijvoorbeeld aardbevingen of andere rampen.

Micro Autonoom Systeem en Technologie (MAST), 28 april 2008
<http://www.baesystems.com/Newsroom/NewsReleases/>

Wethouder plant koningslinde in Zundert

Aat Rietveld

Tijdens het 50-jarig jubileum van groep 'Kring de Baronie' kreeg elk van de dertien aangesloten afdelingen een koningslinde (*Tilia pállida*) met als opdracht deze te planten op een dominante plek in hun werkgebied. De laatste linde is op vrijdagavond 9 mei geplant in Zundert.

Voor dit karwei had de wethouder, mw. drs. Willemijn van Hees, zich beschikbaar gesteld. Maar het zware werk werd de zwangere wethouder uit handen genomen door de voorzitter van de afdeling Zundert, Riny van Trijp, en de voorzitter van de groep, Henk Cornelissen. Wel had de wethouder er persoonlijk de hand in dat de linde recht kwam te staan, zoals op de foto duidelijk is te zien. Met een glas heerlijke mede toastten de wethouder en de twee voorzitters samen met de vice-voorzitter van de NBV Aat Rietveld.

De plaats waar de linde staat is zeer dominant: het Vincent van Goghplein achter het monument van de wereldberoemde beeldhouwer Ossip Zadkine "De gebroeders van Gogh".

Zadkine is ook de maker van het monument "De Verwoeste Stad" dat door Rotterdammers ook wel "Jan Gat" wordt genoemd.

Vincent van Gogh is in 1853 in Zundert geboren en het naar hem genoemde plein ligt in het centrum van dit mooie Brabantse plaatsje. Het geboortehuis van Vincent staat er nog. De vader van Vincent was dominee in het Rooms-Katholieke Zundert.

Een van de twintig

De laatste linde die is geplant is er één van de ongeveer twintig lindenbomen die in de Baronie, Breda en omgeving, een plek hebben gekregen. In enkele gevallen heeft de gemeente die de boom kreeg aangeboden er zelf één of enkele bijgeplant. Alle bomen zijn zeer goed terecht gekomen en de meeste zijn voorzien van een mooi bord met informatie over de boom en de bijenhouderij.

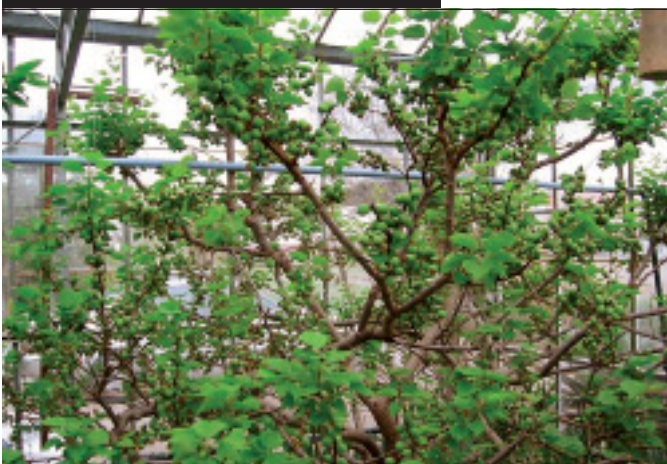
Een activiteit van groep "Kring de Baronie" naar het voorbeeld van een Limburgs initiatief van enkele jaren geleden. Het plan-

De wethouder zorgt dat de boom recht komt te staan.

ten van de bomen heeft telkens veel publiciteit voor de bijenhouderij opgeleverd. Een voorbeeld dat navolging verdient, ook omdat het een blijvend geschenk aan de woonomgeving oplevert.

Foto van de Maand

'Imkerplezier – imkerverdriet'. Het plezier slaat op de vreugde die de inzender beleeft aan het zien van bijen op zijn perzikboom, het verdriet slaat op het werk dat hij heeft met het krenten van de vruchten (in 2006), 2007 daarentegen was een slecht jaar. Foto ingestuurd door Piet Zuidgeest uit Rijswijk.

bijschrift

Blijf positief

Henk Zomerdijk, lid HB NBV en voorzitter van de commissie Communicatie

Weg met het negativisme! Baalt u er ook zo van, als er weer verhalen in de krant staan over bijensterfte. Ik roep u op te proberen de negatieve trend in de berichtgeving over onze bijen om te buigen in een positieve.

Natuurlijk is het erg, als je als individueel imker wordt geconfronteerd met dode volken. Ik wil de kop niet in het zand steken. Maar ik heb de afgelopen tijd ook heel veel imkers gesproken, die niet of nauwelijks sterfte hebben meegemaakt. Van de acht volken, waarmee ik de winter ben ingegaan was er slechts een 'verdwenen'. En ik was door omstandigheden veel te laat met inwinteren en de varroabestrijding. Ik heb intussen de eerste vegers gemaakt en de eerste honing alweer geslingerd.

Zoals ons hoofdbestuurslid Marcel Simon onlangs in een heel goed artikel in het NRC Handelsblad zei, is bijensterfte van alle tijden. Imkeren is nog steeds de boeiendste en misschien wel oudste hobby van mensen. Ik heb zelf tijdens een rondreis in Egypte gezien, dat mensen 4000 jaar voor Christus

al bijen hielden en honing oogsten. Dat zijn zaken, die we meer naar buiten moeten uitdragen. Naar de pers. En naar mensen, die zich interesseren in de natuur en onze hobby.

Wat is er mooier dan zo'n directe relatie met de natuur te hebben als via onze bijen? Nodig de plaatselijke pers uit, als onze bijenvolken in de boomgaarden worden geplaatst. Laat mensen tijdens open dagen van de kinderboerderij, het natuur en milieueducatiecentrum of op markten zien hoe honing wordt geslingerd. Ga naar scholen toe, naar avonden van plattelandsvrouwen. Daar win je leden mee en niet met dode bijenvolken.

We moeten proberen de terugloop in het ledental te keren. Gelukkig blijft zich het ledental nu stabiliseren na jarenlange afname. Ledengroei moet het doel zijn. De NBV wil u maximaal faciliteren bij de ledenwerving. Sinds de fusie is er al heel wat gebeurd. Ons verenigingsblad heeft een enorme gedaantewisseling ondergaan: in kleur, op A4 en met veel foto's moet het blad aantrekkelijk zijn zowel voor de profes-

sionele als beginnende imker, maar ook voor in de imkerij geïnteresseerden. Binnenkort verschijnt er een speciaal nummer van *Bijenhouden* gericht op ledenwerving en PR. De verenigings- en winkelsite zijn sterk verbeterd. Nieuwe folders moeten u helpen leden te werven. Groepswebsites moeten een brug slaan tussen het landelijk bestuur/groepsbesturen en verenigingen en tussen verenigingen onderling. Bijenmarkten bijvoorbeeld krijgen zo nog meer aandacht.

Maar de onder de NBV ressorterende commissie Communicatie gaat verder. Er komen nog meer folders, waaronder een speciale wervingsfolder. De lesbrieven worden met spoed geactualiseerd. En er komt eind van het jaar een nieuwe bijenfilm, die onze bijen door de jaargetijden volgt. Op een wijze, die iedereen moet boeien. Ook is er een servicesite bij het internetbedrijf de Budelse geproduceerd, die u in staat stelt zelf folders te maken of stickers voor een honingpotje.

Iedereen moet weten hoe belangrijk drachtplanten voor onze

bijen en de voedselproductie zijn. Daarvoor moeten we de krachten blijven bundelen met natuurbeheerders, rijk, gemeenten en provincies. Schroom niet als plaatselijke afdeling aan te kloppen bij de gemeente. Een delegatie uit het hoofdbestuur heeft onlangs de Tweede Kamer duidelijk proberen te maken hoe belangrijk bijen voor de voedselproductie zijn. Daarmee werd geschiedenis geschreven. Voor het eerst was een Nederlandse bijenbond op bezoek bij een kamercommissie. We hebben een lans gebroken voor de oprichting van een landelijk drachtplantenplatform.

Om samenhang tussen alle communicatiemiddelen te bevorderen wordt steeds meer de noodzaak gevoeld van een allesomvattend communicatie- en marketingplan. Daarvoor werd ook tijdens de ALV gepleit. We zijn bezig een communicatieopleiding te interesseren om met ons zo'n plan op te stellen.

Plannen en ideeën zijn er te over. Met alle positieve energie die dit vraagt, hopen we een dam te kunnen opwerpen tegen het negativisme.

Standpunt van de NBV over verdwijnsiekte

Standpunt Nederlandsde Bijenhoudersvereniging (NBV) naar aanleiding van de brief van Minister G. Verburg aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal met het kenmerk o8-LNV-B-29 / DL.2008/889 gedateerd 28 maart 2008

De minister geeft in haar brief aan dat er de laatste jaren een hogere dan normale wintersterfte onder bijen is. Dit is niet alleen in Nederland het geval.

Er zijn allerlei mogelijke oorzaken. Hiernaar wordt, zoals de minister in haar brief vermeldt, onderzoek gedaan. De werkelijke oorzaak is niet bekend.

De wintersterfte is niet bij iedere imker gelijk. Er zijn imkers die een groot deel van het bijenbestand zijn kwijtgeraakt. Voor hen is dit een zeer dramatische situatie. Navraag door de NBV bij grote bestuivingsimkers heeft ons geleerd dat er wel schaarste is aan bijen in bepaalde gebieden in het land, maar dat dit door imkers van elders wordt opgevangen. Ook bij de Nederlandse Fruittelers Organisatie is niet bekend dat er fruittelers zijn die zonder bijen zijn gebleven.

Als NBV zijn we voorstander van intensivering van het onderzoek naar de gezondheid van de bijenvolken mede gelet op het grote maatschappelijke nut van de honingbij voor de bestuiving ten dienste van de land- en tuinbouw en de wilde flora in de Nederlandse situatie.

Derhalve is het wenselijk, dat het onderzoeksinstituut bijen@wur aan de universiteit van Wageningen qua formatieplaatsen en infrastructuur manifest wordt uitgebreid uit de algemene middelen.

De Commissie Bijengezondheid van de NBV zet in op een goede voorlichting over het houden van vitale bijenvolken naar hun imkers in den lande via een netwerk van bijengezondheidscoördinatoren.

Ook het verbeteren van de biodiversiteit in het buitengebied heeft aandacht. In het algemeen pleiten we voor de aanplant van bomen en struiken, die nectar en stuifmeel produceren voor hommels, vlinders, solitaire bijen en de honingbij (lange termijn werking).

Voor de korte termijn zijn wij voorstander van het uitbreiden van het akkerrandenproject in samenwerking met de landbouw-

sector, waarbij 1-jarige bloemenmengsels worden ingezaaid, die voor een breed scala van insecten van levensbelang zijn qua stuifmeel en nectar. In de herfst na zaadvorming heeft het een positieve uitwerking op de vogelstand. Waar een vogel pikt is eerst een bij geweest.

Kortom, wintersterfte heeft voor de NBV een hoge prioriteit en we volgen hierin een driesporenbeleid:

1. intensivering onderzoek
2. voorlichting naar de imkers aan de basis
3. verbetering van de biodiversiteit door aanplant van drachtplanten met korte termijn en lange termijn effecten.

De honingbij hoort erbij

Rob Nijman, secretaris NBV

Naar aanleiding van de situatie van de bijenhouderij in Nederland is een afvaardiging van de NBV op donderdag 11 juni jl., van 15.00-16.00 uur, door de Vaste Commissie Landbouw van de Tweede Kamer gehoord.

NBV-voorzitter Jan Dommerholt heeft getracht een reëel beeld weer te geven van de minder florissante situatie waarin de imkerij zich in Nederland bevindt. Een imkerij is een belangrijke schakel in de voedselketen met een jaarlijkse toegevoegde waarde van meer dan €750 miljoen. Er zijn volop mogelijkheden om de imkerij, samen met de landelijke overheid, weer op de kaart te zetten in Nederland.

Mogelijkheden als: nieuwe imkers, vitale bijenvolken, drachtverbetering (linde ook in de Nederlandse bossen) en meer praktijkonderzoek en voorlichting over bijen voor de imker aan de basis.

Daarvoor hebben we een dringend beroep gedaan op de landelijke politiek voor een minimale steun van €1 miljoen op jaarbasis. Na deze inleiding werden er door de kamerleden volop vragen gesteld, waarop de NBV-delegatie een antwoord heeft gegeven. Aan de hoorzitting met de Tweede Kamer hebben we terugkijkend een goed gevoel overgehouden.

Het past in het beleid om naar buiten toe de imkerij te presenteren als een moderne hobby, die van groot belang is voor de Nederlandse samenleving: de honingbij hoort erbij. Winst is alleen al, dat we als landelijke bijenhoudersorganisatie op het Binnenhof in Den Haag een luisterend oor hebben gevonden.

De politiek is nu aan zet.

**NEDERLANDSE
BIJENHOUDERSVERENIGING**

VERENIGINGSNIEUWS

Jaargang: 2
juli-augustus
2008

Vraag en aanbod

Te koop: bijenvolken, zowel compleet als op raam. Ook verkopen wij alle imkermaterialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen of kijk op: www.dewerkbij.nl of info@dewerkbij.nl. Imkerbedrijf De Werkbij, Rhenen, **t** 0317-61 29 42, **f** 0317-61 41 91, **m** 06-25 01 43 64.

Ben gestopt (volken moeten direct weg!). Ter overname: een complete imkeruitrusting (slinger, voerbakken, HK's, 3-, 4- en 8-ramers met extra broedbak en honingkamer, wassmelter, aftapvat, Kochstar-wassmelter en meer). Graag alles in één koop. W.F.G. Groot, Smidsallee 12, 6994 BJ De Steeg, **t** 026-49 51 757.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast, nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat, alle imkermaterialen, ook honingverkoop. Openingstijden: zat. of na telefonische afspraak **t** 0485-45 42 76. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St.Hubert.

Imkerij DEVO Tilburg: verkoop van Buckfastkoninginnen, 3- en 6-raams bijenvolken, alles om de bijen in topconditie te houden en u weet het, de koffie staat klaar! Prof.Lorentzstraat 28a, Tilburg, **t** 013-53 51 953, **m** 06-22 24 47 13.

Wij kopen uw Nederlandse honing en verkopen alle soorten honing in grote en kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Ook zijn wij dé leverancier voor uw markt of braderie! Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen of kijk op **i** www.dewerkbij.nl of **e** info@dewerkbij.nl. Imkerbedrijf De Werkbij, Rhenen, **t** 0317-61 29 42, **f** 0317-61 41 91, **m** 06-25 01 43 64.

ProPol Produkten BV, bekend als producent van de bekende Ambrosia Honingwijnen, heeft ook een ruim assortiment apitherapieproducten: crèmes, zeep, snoep etc. die uitermate geschikt zijn voor wederverkoop. Vraag vrijblijvend naar onze prijslijst. Voor informatie: **t** 0229-29 58 48, **e** info@propol.nl, **i** www.propol.nl.

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6-, of 3-raams uitvoering). Ook voor losse broed- en honingkamers, daken en bodems. Kijk op **i** www.immenhof.nl. De Immenhof, Voorthuizen, **t** 0342-47 28 37, **m** 06-53 18 20 06.

Te koop: nieuwe Spaarkasten, Simplex-kasten, raampjes à €0,50. Zowel in vuren alsook in Red Cedar, tegen zeer aantrekkelijke prijzen. Luijmes, Terborgseweg 33a, Dinxperlo, **t** 0315-65 16 64.

Vof het Ielgat. Voor imkermaterialen en bijenproducten. Geopend tijdens het bijenseizoen van di. t/m vr.: 10.00-17.00 uur. Zaterdag gesloten. In het winterseizoen: wo. van 13.00-17.00 uur. Voor actuele info: **i** www.ielgat.nl, **t** 0592-38 93 49.

Het adres in Limburg voor al uw imker-materiaal. Cosmetics, gelee royale, propolis, pollen, bijenwaskaarsen, honingkoek enz. Altijd scherpe aanbiedingen. Open: do. en vr.: 10.00-17.00 uur, za. 10.00-15.00 uur of na tel. afspraak. AN,NE, was- en natuurproducten, Oude Blaarstraat 13ob, B-3700 Tongeren (15 min. van Maastricht). **t** 0032-12 74 79 94, **i** www.an-ne.com.

Ervaren imker biedt zich aan (tegen ver-goeding) voor hand- en spandiensten. D. Thijssens, **t** 0543-47 73 88, **m** 06-40 92 67 08, **e** dierenopzetten@orange.nl

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: **i** www.imkerij-immenhof.nl of **t** 024-35 84 543. Gonnien en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Bijenteeltmuseum SEC De Bankörf. Inkoop van oude imkermaterialen en bijenboeken. Boeken in onze bijenbibliotheek gratis ter inzage, catalogus aanwezig. **t** 0592-38 93 49, **i** www.ielgat.nl.

Honingmagazijn Terschelling. Te huur rustig gelegen vakantiehuis. Kijk op **i** www.honingmagazijn.nl of bel **t** 0562-44 88 15.

Agenda

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man, Geurtsvenweg 4 is open. www.nmcweert.nl.

12 juli Uddel

Bijenmarkt van 08.00-16.00 uur bij Dorps-huis 'Het Blanke Schot', Garderenseweg 33. Aangevoerde volken kunnen ter keuring worden aangeboden. Henk Kok, **t** 0577-40 18 97, **e** h.kok@kliksafe.nl.

15 juli Veenendaal

Zwermbijenmarkt van 07.00-13.00 uur, Sportpark 'Panhuys'. Henk Korving, **t** 0318-52 16 13, **e** h-mkorving@planet.nl.

19 juli Ommen

Bijenmarkt van 08.00-13.30 uur op de Markt, bij de muziektent (aan de grote weg Zwolle-Hardenberg). G.J. Spijker, **t** 0529-45 18 98, **e** gjspijker@planet.nl of J. Bremmer, **t** 0529-45 24 02.

20 juli Weert

Imkerdag van 13.00-17.00 uur in het NMC, Geurtsvenweg 4. Hningslingeren, korfvlechten, wassmelten en bewerken, honingwafels bakken en kaarsen trekken. M.v.d. Boogaert, **e** m.v.d.boogaert@tiscali.nl

2 augustus Zuidlaren

24^e Markt van Melk en Honing van 10.00-16.00 uur op de Grote Brink. Met 60 stands, voor kinderen: kaarsen maken, honingpot vullen, etiket ontwerpen, spinnen, bandweven, tekenwedstrijd. Honingkeuring Zuidlaarder bijkersgilde. Ton Kolkman, **t** 050-40 95 792, **m** 06-46 09 63 23, **e** witzanden@hetnet.nl of Sjoerd Sipma, **t** 050-53 40 230, **i** www.bijpraot.nl.

3 augustus Horst

Zie onder 7 september (Zomerborder).

6 augustus Epe

Markt voor honing, bijenvolken en imkerartikelen van 8.00-12.00 uur, bij gemeentehuis. E.C.v.d. Kley, **t** 0578-68 83 31, **e** mienvdkley@planet.nl.

9 augustus Zutphen

Honing- en Milieumarkt van 9.00-16.00 uur op de Houtmarkt. Willem Velberg, **t** 0575-51 56 46, **m** 06-13 64 91 10.

17 augustus Boxtel

Open dag van 10.00-15.00 uur van NBV afd. Boxtel, in het verenigingsgebouw 't Raathuis, tevens verkoop honing en honingproducten. P. Bressers, **t** 0411-60 15 95.

30 augustus Drachten

NBV afd. Beetsterzwaag houdt bijenmarkt van 9.00-16.00 uur, Museumplein. In- en verkoop van bijenvolken, honing, imkerartikelen, jams, boerenkaas, planten e.d. Demonstratie wassmelten, kaarsen maken e.d. Adri Wagter, **t** 0516-54 12 56, **e** wwagter@hetnet.nl.

5 september Stadskanaal

Regionale honingkeuring voor Groningen bij NBV afd. Stadskanaal. Inleveren tussen 18.00-19.00 uur. Prijsuitreiking 21.00 uur. Inl.: Gé Hoogerwerf, **t** 0599-21 29 13, **e** gehoogerwerf@zonnet.nl.

6 september Stadskanaal

Honing- en natuurinformatiemarkt in het winkelcentrum op 'plein met de fontein'. L.J. Hillebrands, **t** 0599-61 33 88, **e** lukina@home.nl of S. Schelkens, **t** 0599-61 22 03.

6 september Nieuw-Namen (Emmadorp)

Regiodag van de NBV afd. Hulst, thema: 'De wonderde wereld van bijen en insecten'. Van 13.00-18.00 uur in het

Vraag & aanbod

Schriftelijke opgave van advertenties bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, e redactie@bijenhouders.nl.

U krijgt voor de kosten een factuur toegestuurd, vermeldt daarom uw adresgegevens in uw opgave. Geen geld overmaken of overschrijvingsformulieren opsturen!

Het tarief voor 'Vraag & aanbod' is € 10,- voor de eerste twintig woorden, ieder woord meer € 0,25.

Nederlandse Bijenhoudersvereniging

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317-42 24 22 f 0317-42 41 80

e secretariaat@bijenhouders.nl

i www.bijenhouders.nl

bank 53.90.42.897, postbank 84.68.01.

Voor betalingen vanuit het buitenland:

IBAN: NL62ABNA0539042897

BIC: ABNANL2A

Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 uur

Het Bijenhuis (winkel)

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422 733, f 0317-42 41 80

e bijenhuis@bijenhuis.nl

i www.bijenhuis.nl

bank 53.90.42.900, postbank 823276

open 1 apr t/m 30 sep: di t/m vr 8.30-17.30 uur, za 8.30 - 13.00 uur

1 okt t/m 31 mrt: di t/m vr 8.30-17.00 uur

bijen@wur Plant Research International (PRI)

(v.h. PPO-Bijen, Ambrosiushoeve)

Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m vrij van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)

Postbus 16, 6700 AA Wageningen.

Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 1, 6708 PB

Wageningen, t 0317-48 12 79, e bijen@wur.nl

i www.bijen.wur.nl

Spuitschade melden

Inspectie Noord/Oost, Zwolle, t 038-4291300

Inspectie West, Utrecht, t 030-66 92 669

Inspectie Zuid, Eindhoven, t 040-25 638 00

Amerikaans vuilbroed

Gevallen of vermoedens van Amerikaans vuilbroed (AVB) altijd melden bij:

AID Kerkrade

t 045-54 64 185

bezoekerscentrum 'Saeftinghe', Emmaweg 4 (Oost-Zeeuws Vlaanderen). Lezing Prof. Dr. Marinus Sommeijer "De vergelijking van de honingbij met de schorzijsbij". Tevens natuurmarkt, toegang gratis, dhr. Arens, t 0114-31 48 19, e nbvulstee@orange.nl.

6 september Geel (België)

18^e Vlaams imkercongres van de Antwerpse Vereniging voor Imkersbelangen (AVIB) van 09.00-17.00 uur (opening om 10.00 uur) in de Katholieke Hogeschool Kempen, Kleinhoefstraat 4 te Geel. Zie ook de agenda in het aprilnummer 2008.

6 t/m 15 september Tiel

Dit jaar zal de fruitcorsoweek gehouden worden van 6 t/m 15 september 2008, de optocht van het fruitcorso is op zaterdag 13 september, 13.00 uur. De wagens zijn te bekijken op zondag 14 sept. van 09.00-18.00 uur. In 2007 won de creatie met bijen de eerste prijs bij de fruitmozaïken. Zie ook i www.fruitcorso.nl.

7 september Horst

Elke eerste zondag van de maand (t/m okt) kunt u van 11.00-13.00 uur terecht in het praktijkcentrum 't Zoemhukske, Kasteellaan 3, Horst-Noord (nabij kasteelruïne). e zoemhukske_horst@hetnet.nl, i www.zoemhukske.nl. (Zalfmaken).

13 september Bussum

Honing- en natuurmarkt van 10.00-16.00 uur in de bijentuin aan de Huizerweg 49h. Regionale honingkeuring (Gooi/Vecht e.o.) Inleveren tussen 9.00-10.00, uitslag 13.00 uur. i www.imkerverenigingbussum.nl. Inl.: Jan Verrier, t 035-69 41 127. Inl. bijenmarkt: mw. L.de Graaf, t 035-69 10 952, e leadegraaf@kpnplanet.nl of Elly Sterk, t 035-69 82 627, e karely@kpnplanet.nl.

20 september Wageningen

Vergadering NBV groepen en hoofdbestuur, aanvang 10.00 uur in het Bijenhuis.

20 september Ugchelen

Honing-, bijen-, Natuur- en Hobbymarkt van 10.00-16.00 uur in en rond het Dorps-huis 'Ugchelens Belang', Bogaardslaan 81. Tevens verkoop van imkermaterialen. Foto-impressie en diashow op i www.ugchelen.org/bijenhoningmarkt/ en i www.ugchelenfoto.nl/bijenenhoningmarkt2007/. Inl. en opgave/kraamverhuur: Lammert van Beek, 033-28 64 856,

e lammertvanbeek@wanadoo.nl of Wim Steenbergen, t 055-53 36 605.

27 september Eerbeek

100ste Honing- en Bijenmarkt van 10.00-15.00 uur rond Café/Restaurant 'De Korenmolen', Kanaalweg 3. Naast honing, bijen en imkermaterialen zijn er op deze jubileummarkt diverse stands op het gebied van natuur, biologische producten, oude ambachten en (kinder-) attracties. Zo zal o.a. de Noordelijke Pomologische Vereniging Regio Oost aanwezig zijn voor het laten determineren van door u mee-gebrachte appels, een demonstratie met oude landbouwwerktuigen, een mobiele zaaginstallatie die planken zaagt uit boomstammen die door een "Mallejan" worden aangevoerd. De Oliemolen bij het café/restaurant zal operationeel zijn. Inl.: Jan van Putten, t 055-50 51 438, e secretaris@imkersverenigingeerbeek.nl of Ton Fleur t 0313-65 32 08 e voorzitter@imkersverenigingeerbeek.nl.

27 september Rhenen

Studiedag van 10.00 tot 16.00 uur. Honing-keurmeesters, organisatie Commissie Bijenproducten bij Imkerij 'De Werkbij', Noordelijke Meentsteeg 18. Lezingen over: 'Residuen in honing', 'St Jacobskruiskruid' en 'Impressie van de honingkeuring in Engeland'. Alle honingkeurmeesters krijgen voor 1 juli a.s. persoonlijk een uitnodiging. Kosten €15,- p.p. (incl. koffie/thee) overmaken op 11.49.92.134 t.n.v. J. Kamps, o.v.v. 'Studiedag Comm. Bijenproducten'. Aanmelden vóór 1 sept. bij: Joop Kamps, t 0478-69 26 70, e jh-kamps@hetnet.nl.

4 oktober Utrecht

Lerarendag.

4 oktober Zutphen

Honing- en Milieumarkt van 09.00-16.00 uur op de Houtmarkt. Willem Velberg, t 0575-51 56 46, m 06-13 64 91 10.

5 oktober Horst

De laatste zondag van 2008 dat u van 11.00-13.00 uur een bezoek kunt brengen aan het praktijkcentrum 't Zoemhukske, Kasteellaan 3, Horst-Noord (nabij kasteelruïne). e zoemhukske_horst@hetnet.nl, i www.zoemhukske.nl.

Najaarsborder, kaarsen maken, wasgieten.